

מפר מאמר שלישי פרק ח מ העקרים קיא 221

הכ המרמה ובזולתו לכלול כל מדרגת הנבואה, וזה כי יש מן הנביאים שתגיע להם הנבואה בתחלת נבואתם באמצעות הכח המרמה, ולזה יראו צורות מבחילות במראה הנבואה כפי מעוט מדרגתם בה, כי יש מי שיראה צורת נשים אמר זכריה וזנה שתיים נשים ויצאות ורות בכנניהם ולהנה כנפיים החסידה וגו' (זכריה ס'). ויש שיראה שיש למלאכים נופים גדולים נוראים אמר דניאל וגותו כתרשיש ופניו כמראה ברק ועיניו כלפידים אש וגו' (דניאל י'), חזלת זה מן הדמיונות שבאו בדברי הנביאים כשהיה השפע שופע על הכח הדברי אשר בהם באמצעות הכח המרמה. ויש מן הנביאים מי שתעמוד נבואתו תמיד באותה מדרגה, ויש שתעלה נבואתו מאותה מדרגה אל מדרגה יותר גדולה ממנה עד שיש מי שתעלה מדרגתו אל שהיה נבואתו בזולת אמצעי, ר"ל שהיה השפע השופע על הכח הדברי אשר בהם מבלי שיצטרך אל זה פעל הכח המרמה כלל, וזאת היתה מדרגת מרע"ה בכל עת אחר ההתחלה שנראה אליו מלאך ה' בלבת אש מתוך הסנה אבל משם ואילך אמר הכתוב פה אל פה אדבר בו (נמדנר י"ג) כלומר בזולת אמצעי, ולזה לא יבאו בדבריו חידה כלל אלא כולן כפשוטן, וזה היתה מדרגת כל ישראל בשעת מתן תורה אמר הכתוב פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר כחך האש (דברים ט') וזה כי למה שרצה הש"י לתת תורה ע"י משה מנוקה מבלי צרה שתתעלה מדרגתו באופן שלא יראה לכה המרמה כבוא בה כדי שלא יכנס בה שום חשד וספק, וכן נתעלה מדרגת ישראל המקבלים התורה למדרגת פנים בפנים במעמד ההוא מהטעם הזה :

פרק ט וראוי שישאל שואל, אחר שהיתה הנבואה מפועל אחד בעצמו שהוא הש"י ותכליתה תכלית אחד בעצמו שהוא הישרת האנשים אל ההצלה, למה זה יתחלפו דברי הנביאים זה מזה (6) בענין אחד בעצמו (3) ומראות הנבואה זו מזו עד שיראה נביא אחד את השם בתמונה אחת ונביא אחד בתמונה אחרת. ונאמר כי אין חלוק ושנוי המראות הנראות לנביאים זו מזו ושנוי דבריהם זה מזה מה שחייב שלא תהיה הנבואה מפועל אחד בעצמו או ממה שיחייב שנוי בחק הפועל או בחק התכלית, כי מן הפועל האחד בעצמו כבר ימשכו פעולות מתחלפות כפי הכנת המקבלים, כי מן האש שהוא אחד בעצמו יאחזק השעות ויתקשה המלח, וכן הנפש עם היותה אחת בעצמה ובלתי מתחלפת כפי הסכמת הפילוסופים ימשכו ממנה פעולות מתחלפות בגוף כפי שנוי המקומות אשר תראה פעולתה על ידם, כי ימשך ממנה אל הגוף בהיותה במות פועל מיוחד ובהיותה בכבר פועל מיוחד ובלב פועל מיוחד והכל לתכלית אחד שהוא קיום הגוף, וכן תראה בכשר בתואר מיוחד ר"ל (בהרגש ובעצם בתואר מיוחד ר"ל (7) מבלי הרגש וכן בשאר האברים יתחלף כוח בהם, וזה ממה שיוורה שהפועל האחד בעצמו יראה כחו באופנים מתחלפים במקומות מתחלפים וימשכו ממנו פעולות מתחלפות לתכלית אחד בעצמו, וזה אם מצד האמצעיים שיראה כחו על ידם ואם מצד המקומות שיראה כחו בהם. וכן על זה הדרך יתחלפו מראות הנביאים אם מצד האמצעיים שהנבואה באה על ידם ואם מצד המקבלים, וזה יראה מבורר ממאמר השם לאהרן וסרים שהיו נביאים ואמר אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות וכו' (נמדנר י"ג) הנה פירש להם שהוא יתברך בעצמו הנראה במראה (8) והמרבה בחלום כמו שיוורה ע"ז לשון (9) אתודע ואדבר וגם הוא המדבר בחידות ומשלים הוא המדבר למשה פה אל פה ומראה ולא בחידות, ובא להורות כי השפע הנבואי באחו מדרגה שיהיה הוא שופע מאת הש"י (10) כמו שאמרנו בגדר הנבואה ואעפ"כ הוא מתחלף כפי הכנת המקבלים וכפי האמצעיים שעל ידם תגיע בו הנבואה, ולפי זה אין להפליא אם נביא אחד יאמר שראה את השם יושב על כסא רם ונשא ואחר יאמר שראו כזן לבושיה בתלג חור ועשר ראשיה כעמר נקא ואחר יאמר שראו כאיש מלחמה וא' מעוטם כשליה צבור, וגם האמצעיים שהם המלאכים השלוהים אל הנביאים נביא אחד יאמר שראה המלאך גותו כתרשיש ופניו כמראה בוק ואחר יאמר כאיש לבוש הכדים ואחר יראה במרכבה סוסים אדומים שרוקים ולבנים וכל זה יתחלף מן השני פנים שאמרנו ר"ל אם מצד המקבל ואם מצד האמצעי. וכבר בארו ר"ל זה הענין בבראשית רבה (פרט ד') אמרו שם שאל כותי אחד את רבי מאיר אפשר מי שכתוב עליו הלא את השמים ואת הארץ אני

שורשים

הרגש צנער : (ד) תכלי הרגש. שאין הרגש בעצמות : (ה) והמדנר בתלום. הוא גם כן המדנר בתלום : (ו) אתודע ואדבר. שהוא לשון המדנר בעד עצמו : (ז) כמו שאמרנו בגדר הנבואה. פסק

פרק ט (6) בענין 6. הוא הישרת האנשים אל מול ההצלה ור"ל שם מתחלפים ומשתנים שהדרכים והכשרות את מין האנושי לשלמותו : (3) ומראות הנבואה. שם אל מה שאמר למה זה יתחלפו : (ג) בהרגש. שם

אני מלא היה מדבר עם משה מבין שני בדי הארץ. אמר לו הבא לי מראות גדולות והביא לו אמר ליה ראה בבואה שלך הסתכל וראה אותן גדולות א"ל הבא לי מראות קטנות והביא לו א"ל ראה בבואה שלך הסתכל וראה אותן קטנות א"ל ומה אתה שאתה בשר ודם משנה עצמך לכמה גוונים בכל שעה שאתה רוצה מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה. נראה שרדעת זה הכותי היה להכחיש שהיה מציאות הנבואה שפע או שופע מהשם אבל היה חושב שהיה פעל הכת המרמה כדעת הפילוסופים והנמשכים אחריהם, וזה אם מצד שא"ל שעם היהו אחד יראה לנביא בתמונות רבות מתחלפות שהרי זה מביא לחשוב אם הוא מהשם שהיה מחייב רבוי או שגוי בחק הפועל, או מצד שהשכל הנבדל א"ל שיראה אל בעל חומר. וזה סתר אותו רבי מאיר במשל המראות, אם הטענה הראשונה כי כמו שהדבר יראה בתמונות מתחלפות גדולות או קטנות או ישירות או עקומות או בהירות או עכוזות כפי חלוף המראות שיראה בהם מצד גדלם וקטנם או היותם ישירים או עקומים או זכים או עכורים ואע"פ (ח) שהדבר הנראה בהם אינו משתנה בעצמו, כן הש"י יראה לנביאים בתמונות רבות ובתמונות מתחלפות כפי זכות ובהירות האמצעיים ואע"פ שהוא יתברך אינו מתרבה בעצמו ולא משתנה, כי השגוי והרבי יבא מצד המצדעים כמו שהוא במשל המראות, וכן ג"כ ישתנה הדבר הנראה מצד חלוף הרואים, שאם האדם הרואה את הדבר הנראה במראה (ט) הוא זך הראות יראה את הנראה בתואר אחד ואם הוא חלוש הראות או חשך הראות יראה את הנראה בתואר אחר עם היות הנראה והמראה הם בעצמם הנראים לזך הראות בתואר אחד, ואם הטענה השנייה כי כמו שהאדם או הדבר הנראה במראה נבדל מן המראה שהוא נראה בה ואין קיומו תלוי בקיומה ואע"פ כ נראית תמונתו בה עם היות שאין במראה תמונה שתהיה כן באמת בה אלא שהוא נראית כן למראה עינים, כן הש"י אע"פ שהוא נבדל וא"ל שיושג הנה הוא נראה לנביא בתמונה מה רואה שהתמונה מדברת עמו ואע"פ שאין התמונה כן במציאות לפי האמת אלא הקול בלבד הנשמע לנביא היא כונת המראה לפי האמת ולא זולת זה. ואם תשאל ותאמר והיאך אפשר שיראה האדם מה שאינו כן במציאות ויהיה הנודע על ידו אמת, תשובתך וכשיראה האדם (י) בחלום הצורך שאיש אחד מדבר עמו הנה אין הענין כן במציאות ואע"פ ידמה החולם (כ) שהוא כן וישמע קול מדבר אליו ואינו כן במציאות ותהיה הנעת ההודעה ההיא לאדם ע"י החלום הצורך ההוא אמת, כן על זה הדרך מענין החלום או המראה שאדם רואה בה תמונתו או שומע קול דברים יבין הנביא ענין הנעת הנבואה אליו, כי כמו שבמראה שאדם רואה תמונתו בה אין התמונה ההיא שאדם רואה במראה כן במציאות בה כמו שהוא רואה שהיא במראה כן התמונה הנראית לנביא ידע הנביא שאינה כן במציאות אע"פ שהיא נראית אליו כן ושאיין הכונה בתמונה הנראית אליו אלא הנעת הקול אליו או הודעת המצאת שתורה עליו המראה שהוא אמת, כמנ שבמראה אע"פ שאין התמונה הנראית נמצאת בה לפי האמת מ"ם הענין שתורה עליו התמונה שבמראה הוא נראה בעצמו לפי שהוא יורה על הדבר הנראה בה שהוא אמת, וכן ג"כ במראה הנבונה הענין הנרמז במראה הוא אמת אע"פ שאין התמונה הנראית אליו באמת בעצמה. ואפשר שלשון במראה אליו אתורע שזכר בפסוק (מדרג י"ג) ירמז על ענין המראה שאמרנו. [ה] ועל זה הדרך ג"כ הוא מה שאמר בתלום אדבר בו, כי עם שיש הברל גדול בין החלום לנבואה כי אין חלום בלא דברים בטלים והנבואה כלה ענין צורך ואמת כן שהוא אמת, לפי שאי אפשר שיוציא האדם קול מדבר אליו (ו) בזולת כלים גשמיים אלא כשיתבונן ענין החלום אמר בתלום אדבר בו לוטר כי כמו שבחלום ישמע קול מדבר אליו ויראה אדם מדבר ואינו כן לפי האמת, כן ענין הנבואה האמת אשר בה היא הנעת ההודעה ההיא לנביא והיא הכונה במציאותה מהאל אם היות שאין הקול הנשמע אליו בכלים גשמיים אמת (מ) שיהיה כן במציאות, וע"ז הוא שאמרנו דלל חלום אחד מששים בנבואה, ונתבאר

שרשים

בפרק שלפני זה: (ח) שהדבר הנראה צדק. אחד מדבר עמו: (ז) צולת כלים גשמיים חלל כצורה שנתון המראה: (ט) הוא זך הראות. שיש חלום עינים כהיוון והסירן עד אשר יוכל לראות ולהניח עמקן בעצמו: (י) חלום הצורך. חלום שהוא אמת: (כ) שהוא כן. שהוא אמת שאיש

אחד מדבר עמו: (ז) צולת כלים גשמיים חלל וכו'. כי חלל לאדם לשמוע זולת האזניים אע"פ הוא שומע חלום בלי לחייו לכך אמר הכתוב חלום אדבר בו: (ח) שיהיה כן במציאות. כי קש"י

ענפים

פ"ח [ה] ועל זה הדרך ג"כ הוא מ"ם חלום אדבר בו וכו' כי אין חלום בלא דברים בטלים וכו'. עיין לקמן בפרק הבא אחר זה כי שם נחשאר בדברי המחבר לפי דעת רז"ל שענין חלום אדבר בו נאמר על החלומות צודקים בלא דברים בטלים כלל פ"ט:

הש"י נבדל מהחומר: (ג) ולא רבויים. רבוי התמונות : פרק י' (ה) ותרומת מה שנוצר בו. ומה שכבר
בו תחלה הם הכמסה
חושים וכו' וגם הם אינם בבת אחת אלא בדרגות
זו: (ב) חולת זה. וכיוצא בו: (ג) והלחנים. הוא
שם האחר על כלל כל מיני כלי זמר, וז"ל רבית
בחי' בפ' שמיני גם השיר שהיה על הקרבנות היו
שמות לחי' למנחת על גנינת על מחלתו ע"כ"ל.
ופירושו נדפס גם בגליון הספר לחי' ר"ל ח'
מיני גנינות ע"כ"ל. וא"כ שם לחי' הוא כסוג
שכולל הרבה מינים: (ד) והדבדלהים. הכדל שיש
בין קול זה לקול זה: (ה) כי המראות לא ישיג
הקולות וכו'. כי א"ל לראות שום קול וריו: (ו)
(ו) ולא חוש הריח והטעם המראות וכו'. א"ל
לעשם ולהריח שום מראה או קול: (ז) השגת
המוחשות. ה' חושים: (ח) ושיג השגת ההכרה

ההשגות בלבד המושגות אל כלל האנשים. ואולם (ט) כבר אפשר כי אחר אלו ההשגות יפתח אל האדם שער אחר ומדרגה אחרת לא ישער אותה האדם, כי כמו שמי שלא ראה מאורות מימיו אם יסופר לו ענין המאורות והמראות לא יוכל לשער בהם כלל ולא יבין חלוסי הגוונים כמו שלא ישער המרים ענין תענוג המשגל, כן אפשר שאע"פ שלא ימצא לאדם מצד דרך ומנהג הטבע מדרגה יותר גדולה כבר יצויד אצל השכל והחוש יעיד על זה שאחר אלו הד' מדרגות יפתח לאיש מה שער אחר שלא ישער בו האדם מצד טבעו וידבר בדבריו חכמה או בדבריו שיר ושבח להש"י בלשון צח ומחור שלא היה מדרגו לדבר או לדע זה ויתחם כל השומע אותו מעניני ידיעתו וסדור דבריו והוא עצמו לא ידע מהבין כל זה הכח ההוא, כמו שהנער ילכד הרביר ולא ידע מהיכן ובא לו הכח ההוא, ואמנם כבר יתפרסם ויוכר לכל יתרון מדרגתו בזה, והמדרגה הזאת תקרא רוח הקודש. וכמו שהשכל האנושי יעמד אצל אותן הארבע מדרגות הראשונות ולא יעבור מהן, כן יש מי שיעבור על המדרגה של רוח הקודש ולא יעבור ממנה. ויש מן האנשים מי שחכם המדרס חזק אם מצד טבעם ואם מצד איזה פעל שיעשו לחזק הכח הרמיזני כמו המעשים שיעשו הקוסמים ואשה בעלת אוב ומתוך כך ידמה דמיונו ויש שיחלום חלומות צורקים כחלומות פרעה ונבוכדנצר ושר המשקים ושר האופים, ובעבור זה יש שידמו בנפשם שהם נביאים ואלה הם שקראם הנביא המתנבאים מלבם כי אע"פ שיש מהם צורקים או אפשר שלא יוכבו לפעמים, אמר יחזקאל הוי על הנביאים הנבילים אשר הולכים אחר רוחם וגו' חזו שוא וקסם כזב האומרים גאם ה' ה' לא שלחם ויחלו לקים דבר (יחזקאל י"ג) כלומר מה שא"א כי אע"פ שיצדקו דבריהם בקצת א"א שלא יוכבו בקצת שכן טבע הכח הזה שהוא בעל החלומות, ואמרו רבותינו ז"ל כשם שא"א לבר בלא תבין כך א"א לחלום בלא דברים בטלים (נכוח דף י"ג ע"א). ואולם כשיגבר הכח הדברי על הכח המרמזי הנה אז יראה החלומות צורקים בלא דברים בטלים, כלל אמרו רבותינו ז"ל רבא רמי כתיב חלומות השוא ידברו (זכריה י') וכתוב בחלום ארבר בו (נמנדי י"ב) לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שר (נכוח י"ג ע"ג, חגיגה ה' ט"ז) כלומר ע"י כח הדברי או ע"י כח המרמזי, כי כשיגבר הכח הדברי על הכח המרמזי יראה האדם חלומות צורקים או מראות ישיג בהם מה שלא השיג קודם לכן, וכפי שעור התגברות הכח השכלי על כח המרמזי כן תהיה הכנת האיש לנבואה, כי יש מן האנשים שיגבר הכח הדברי על הכח הרמיזני אבל לפי שהתגברות לא יהיה חזק ימאיר הכח המרמזי בתקפו, ואע"פ שיהיה הכח הדברי מוכן לקבל השפע הנבואי הנה מצד התגברות הכח המרמזי והתנגדותו לכח הדברי לא יתול עליה השפע ההוא כי אם ברדת ובצער וידעו עובריו וימסו אסוריו וימצאוהו חרדה גדולה כמעט שתצא נשמתו, ואחר כל זה הצער יתול השפע הנבואי על הכח הדברי בחלום חיוני לילה ויחלום האיש ההוא חלומות נבואיים וישיג בהם מה שלא השיג קודם לכן (ט) אם ממושכלות הדברים הנבדלים ואם מענינים פריטים או מעניני המציאות ומה שרומז לה, זו היא הראשונה שבמדרגות הנבואה. ויש מי שלא יעמוד על המדרגה הזאת אבל יפתח לו שער אחר ומדרגה יותר גדולה מזו ופעמים תבא זו קודם המדרגה הראשונה ופעמים אחריה, זה כשיהיה התגברות שני הכחות שזה ואז יעלה למדרגה שיחול עליה הרוח הנבואי בלא רתת ובלא ויעה כי אם בתנומות עלי משכב או בתרדמה נופלת עליו ביום, וזאת המדרגה תקרא מראה או מחזה ויראה בה באמצעות הכח המרמזי צורות בלתי אמתיות בעצמם כנגשים והסוסים שראה זכריה וכלוב קיץ שראה עמסם וכיצא בהן שלא היו אמתיות בעצמם, ואולם להתגברות הכח הדברי על כח המרמזי (ז) ישים הענינים שיזרו עליהם אותן הצורות אמתיות בעצמם אע"פ שהצורות הן לא יהיו אמתיות, וזאת היא המדרגה השנייה במדרגות הנבואה, ויש מן האנשים מי שלא יעמוד על המדרגה הזאת אבל יפתח לו שער אחר ומדרגה יותר גדולה, וזה כשיגבר כח הדברי על כח המרמזי תגברת גדול חזק עד שיכניעו תחתיו ולא יניחוהו לרמות צורות בלתי אמתיות, אבל מה שירמז או יראה במראה הנבואה הם ענינים אמתיים כמראות יחזקאל שהיו כולם ענינים אמתיים מסודות המציאות וענינים אלהיים מסודות המרכבה ויראה או ישמע מלאך מדבר עמו ומדויע לו גם כן אי זה ענין פרטי לצרכו או לצורך זולתו או לענין כולל ויחידהו העתיד לבא בעניני האנשים, הן ענינים חלקיים

שרשים

כמו שיתבאר לקמן בפרקן: (ט) כבר אפשר כי אחר אלו ההשגות. השגות ד' מדרגות: (ט) אם ממושכלות הדברים הנבדלים. מן החומר: (ז) ושים הענינים שיזרו עליהם אותן הצורות. כח הדברי

כאנשים. אותן הארבע מדרגות שזכר המחבר מן השגות כלל האנשים שזינן מנינים למדרגת הנבואה זו רוח הקודש וא"א ללא למדרגת הנבואה כוללת קדימת כל אלו ד' מדרגות

ספר מאמר שלישי פרק העקרים קינ 225

(ק) חלקים לאיש מה או כוללים לאומה או אומות או כלל האנשים, וזאת היא המדרגה השלישית ממדרגות הנבואה. ופעמים תבא המדרגה הזאת אחר הראשונות ופעמים תבא היא ראשונה כפי הכנת המקבל, כמו שהיה הענין בשמואל כי בתחלת נבואתו שמע קול מדבר אליו בזולת רתת חזיתו ובלי ראות תמונה לגדר עיניו, אבל מכל מקום לא היה זה בהקצין משם אבל היה בעת היקיצה בכראה או במחזה כי כל מראה ומחזה בעת היקיצה הוא שתפול עליו יד ה' כמו שכתב הרמב"ם ז"ל פרק מ"א מן החלק השני, וכן אמר הכתוב ונר אלהים טרם יכבה ושמואל שוכב בהיכל ה' אשר שם ארון אלהים (ש"נ) ושעור הכתוב כך היה ונר אלהים טרם יכבה בהיכל ה' ושמואל שוכב כלומר בעליתו בעזרה וקרא ה' אל שמואל ר"ל במראה. ועד הנה גיעו מדרגות כל הנביאים כולם. ובכולם לא יתול השפע האלהי הנבואי אף אם יהיה האיש סוכן אלא ברצון אלהי עד שפעמים יעמוד הנביא זמן רב אחר שבאה לו הנבואה שלא יתנבא, ופעמים יצטרך לעשות איזו הכנה טבעית כדי שתגיעו הנבואה כאלישע שאמר קחו לי מננ וזה כנגן המנן ותהי עליו יד ה' (מ"ג נ'). ויש מי שלא יעמוד על המדרגות הללו אבל יעלה למדרגה יותר גדולה מאלו שאין מבוא לכח המדרגה בה כלל ולא יראה ולא ירמז שום צורה ומבלי ראות מראך ולא תמונה לגדר עיניו ישמע קול מדבר אליו תודיעוהו ענינים כללים לאומה או לאומות והנהגה או הנהגות למין האנושי או לקצתם במה שיושג השלמות האנושי, וזה בזולת מראה ובלא מחזה אבל בהיותו עד ביום, וכן בכל עת שיזכר מחשבתו וישראל בשאלה תבואהו מיד התשובה בהקצין ולא לעתים רחוקות אבל בכל עת שירצה, והמדרגה הזאת כשיגיע אליה האדם אין ראוי שיקרא אדם אלא מלאך, ואין אצלנו מי שהגיע למדרגה הזאת אלא משה רבינו ע"ה שנברלה נבואתו מכל שאר הנביאים בארבעה בדרגות שמנה הרמב"ם ז"ל בפירוש פ' חלק והם הארבע מדרגות שמיניו נבואה והן שזרמו בכתוב שאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו (שמות ל"ג), כי אחר שאמר פנים אל פנים ירמוז שלא היתה נבואתו על ידי מלאך ולא שום אמצעי (ר) במדרגה השלישית, ובאמרו כאשר ידבר איש ירמוז שלא היתה במראות הלילה או בתדרגה נופלת עליו במדרגה השנית. אבל משה היה עומד עד ושומע הקול מדבר אליו, ולא היה מגיע לו רתת ולא צער במדרגה הראשונה, אבל כאשר ידבר איש אל רעהו בלי שום צער. ובכל עת שירצה לבא אל אהל מועד היה שומע הקול מדבר אליו, אמר הכתוב ובבוא משה אל אהל מועד וגו' וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת מבין שני הכרובים (נמדנר ז'), וכן העיר הכתוב שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם (סס פ') ומיד באה אליו התשובה ע"י איש איש כי יהיה טמא לנפש וגו' (סס וס) כן בבנות צלפחד וירב משה את משפחת לפני ה' (סס ל"ז) ובאתו התשובה כי בנות צלפחד דוברות :
ואמנם א"א שיעני האדם לשום מדרגה ממדרגות הנבואה כלל אם לא יקדמו לו אותן הארבע מדרגות הראשונות הטבעיות שמיניו (ט) כמו שאמרו רבותינו ז"ל אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה (נדרות דף ל"ב ע"א, מסהדין דף ע') כי בזולת שיקדם לו מעלת החכמה עם שאר המעלות הטבעיות א"א שתחול עליו הנבואה כלל, ולזה הוא מה שאמרו על יעקב אבינו כמה מעלות היה בסולם ארבעה לרמוז שלא קדמתו מדרגת רוח הקודש שהיא קדמת לפעמים לנבואה אלא מעלת החכמה היא שקדמה לנבואתו לפי שנשמן בבית עבר ארבע עשרה שנה כי בזולת זה לא היתה הנבואה מגעת אליו ואפילו בחלום שהיא תחלת מדרגות הנבואה. (ס) וראוי שתדע כי התחלפו הנביאים והצדיקים והחסידים קצתם מקצתם בענין הרבקות בשית"ח, ויש מי שתדבק נפשו בעליונים דבק חזק עד שישמעו אליו הכחות העליונים לפעול בהיולי העולם כרצונו, אם להצלת וולתו ויוריד הגשם בהפלתו וירפא ההולים ויוליד העקריות ויוריד האש למטה ויורה המתים כאלוהו ואלישע, עד שכמו שנמצא בדברים הטבעיים שכאשר ישער האדם בדבר שהוא מבושם הטעם או כשיראה את חברו אוכל הבוסר יתעורר הכח המוציא הזרע המוציא הריד ויתבון (ה) חניכיו כאלוהו, או כאשר ישער המשגל יתעורר הכח המוציא הזרע להוציאו וימחה (נ) הכליא, כן הנפש הזוכה הזאת ישמעו אליה

ישרשים

לעיל חלק שלם שלם ראה המחבר להאריך : (ת) וראוי שמדע כי התחלפו הנביאים והצדיקים והחסידים קצתם מקצתם בענין וכו'. כ"ל : (ה) חניכיו. הוא כחוד מקום שהוא למעלה מניח הכליפה קרוב לשנים, ועיין בערך ערך חק : (ז) הכליל. כן, ועיין בערך ערך כליל :

פרק

הדברי הוא מרמז אמתה הענינים להנבואה כדון חוקן הצורות : (ק) חלקים. פירוט : (ר) במדרגה השלישית. כלומר כאשר הוא מוכר לעיל מזה במדרגה השלישית של הנבואה : (ט) כמו שחז"ל אין הנבואה ט'. כ"כ המחבר בזה שחז"ל רמזו ד' מדרגות אלו על ד' מדרגות הטבעיות שזכר

ספר מאמר שלישי פרק יא העקרים

אליה הכחות הטבעיים אשר בעולם ויתחדש בעולם כרצונו מל או ממר או רוח מעלות, כי כמו שהכחות הגשמיים נבראו לעבוד את הכחות הנפשיים וליכף שיגורו הכח הנפשי על דבר יתעוררו הכחות הגשמיים והאברים להשלימו בפעל, כן הכחות הטבעיים אשר בעולם יעבדו את הנפשות הזכות, לפי שכל המציאות כולו כאיש אחד ועל כן ישמעו אליהם, עד שכאשר תצייר הנפש הזכה הזאת בהתחדש מל וממר או רוח גדולה וחזק או רעש או בקיעת הארץ וכיוצא בזה יתעורר הכח המנהיג את עולם ההווה וההפסד מיד להשלימו. ואפשר שיעבור מדרגה הנביא או החסיד ליותר מזה השעור עד ישמעו אליו הכחות העליונות לעשות רצונו להוריד אש למטה ולהחיות מתים, וזוהי זה להיות כל הדברים נכנעים ומשועבדים אליו, הן שדיה נביא או בלתי נביא, ויתחלף זה בצדיקים ובחסידים ובנביאים כפי התחלף מדרגותיהם ברבקות הזה. וע"ז הדרך ימשול הנביא או החסיד על הטבע ויחדש בעולם אותות ומופתים כפי שעור מדרגתו ברבקות. ובוה יתחלפו החסידים קצתם מקצתם כי יש מן החסידים שיוגיעו למדרגה מן הרבקות שיוכלו לחדש בעולם אותות ומופתים כחוני המעניל (מעניל דף כ"ג ע"ה) ורבי חנינא, בן דוסא (ספ דף כ"ה ע"ה) ורבי פנחס בן יאיר (חולק דף כ"ה ע"ה) וחולמא אע"פ שלא הגיעו למדרגת הנבואה כלל, ויש מן הנביאים מי שלא יעשה אות או מופת בימיו כלל כירמיה או חגי זכריה ומלאכי, ויש מי שיעשה אות אחד כשמואל שהוריד הכמר בתפלתו בימי קציר חטים, ויש מי שיעשה שנים או שלשה כישעיה מפלת סנחריב ורפואת חזקיהו והשבת מן הרבקות שיוכלו לחדש בעולם אלוהים ואלישע. ואולם כל הנסים שבאו על ידי הנביאים כולם ישתתפו בשם לא היו מתמידים זמן גדול ולא היו מפורסמים לכל או לעם גדול, אבל כל האותות והמופתים שעשה משה או שבאו ע"י משה עם שהיו רבים יותר מכל הבאים ע"י כל הנביאים נתעלו מהם כשהיו מפורסמים ומתמידים זמן גדול כמין שהתמיד ארבעים שנה ועמד ענן יומם ועמוד אש לילה, ולזה מה שזכרו אלו ההבדלים בסוף התורה בין נביא משה לנביא זולתו כי אחד שרמו אל ההבדלים אשר בין נבואתו לנבואת זולתו באמרו ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים (דברים ל"ד), ועל הדרך שבארנו שרמו אל ההבדלים אשר בין נבואת משה לנבואת זולתו, שב לבאר ההבדלים ג"כ שיש בין נביא משה לנביא זולתו, ואמר לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' (ספ) להורות על רבוין ואמר לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו להורות על פרסומן לעיני החולקים עליו, ולהורות על התמדתם אמר ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל, וזה רומז למה שאמרנו מהתמדת עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה כל ארבעים שנה שהיו במדבר כמו שאמר הכתוב כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני כל בית ישראל בכל מסעותיהם (שמות מ'), וזה הדרך בהבנת ציור הנבואה וחלוקה מדרגותיה כפי מה שתשפוטם תחלוקה וההבדל בין נבואת משה לזולתו ובין נביא משה לזולתו משאר הנביאים, וזה מה שרצינו לבאר :

פרק יא (ה) הנבואה תחול על האדם על ההדרגות שכתבנו כשלא יהיה שם נביא

יהיה כלי להנעת הנבואה על הבלתי מוכן, אבל כשיהיה שם נביא (ב) כבר תגיע הנבואה על הבלתי מוכן בזולת ההדרגות, וזה דבר נתאמת מציאותו בשעת מתן תורה שהגיעו כל ישראל מופתים עם חכמיהם למעלת הנבואה, אמר הכתוב (דברים ה') את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בהר מתוך האש. ולא למעלת הנבואה בלבד אבל למדרגת פנים בפנים שהיא המדרגה האחרונה ממדרגות הנבואה שא"א שיוגיע האדם אליה אלא בחסד אלהי היתה מדרגת מרע"ה, אמר הכתוב עליו ודבר ה' אל משה פנים אל פנים (שמות י"ג) ונאמר ג"כ במדרגות כל ישראל בשעת מתן תורה פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש (דברים ה'), והוא מבואר כי שש מאות אלה רגלי שיצאו ממצרים מורגלים בעבודה קשה בחומר ובלבנים לא היו ראויין למדרגה גדולה כזו ואע"פ כן הגיעו אליה באמצעות מרע"ה, אמר הש"י הנה אנכי בא אליך בעב הענן וישמע העם בדברי עמך (שמות י"ח) כלומר אני רוצה לבא עליך ולהנחות לך במדרגה גדולה שהיא מדרגת פנים בפנים אע"פ שאהיה בעובי ונכירות החומר הנקרא עב הענן ואינך ראוי אליה וכל זה אני עושה בעבור ישמע העם בדברי עמך, וזו היא המדרגה היותר גבוהה שאפשר והוא שישמע האדם בהקצין קול מדבר אליו בזולת ראיית שום תמונה, אמר הכתוב (דברים ד') קול דברים

אתם

שרשים

פרק יא (ה) הנבואה תחול על האדם על המדרגות שזכרנו כוא דוקא כשלא יהיה שם נביא
הדרגות וכו' פ"ח נביא שיהיה כלי להנעת וכו' (ב) כבר תגיע
 שחמרו לעיל שהנבואה היא תחול על האדם על הנבואה. ע"י הנביא הסוף על הכללי מוכן וע"ז
 ואלתה

אחם שומעים ותמונה אינכם רואים וולתי קול, והגיעו אליה ברסד אליה ובאמצעות משה וזה כרי שיסתלק מלבם הספק שהיו מסופקין באפשרות הגעת הנבואה אל האדם שע"ז היו מתחין אחר מתן תורה ואומרים כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו' (ס' ל') שוראה שישאל היו מסופקין באפשרות הגעת הנבואה אל האדם עד היום והוא, אבל משה לא היה תמה על הגעת הנבואה לאיש אחד אלא על הגעתה לעם בכללו ועל כן אמר השמע עם קול וגו' (ס' ד') ואחר המעמד ההוא הודו באפשרות הגעתה אמר הכתוב היום הזה ראיתו כי ידבר אלהים את האדם וחי (ס' ה') שוראה שבאותו מעמד הוסר מלבם הספק הזה. וכן הגיעה הנבואה מאלהיו לאלישע בזולת אלו ההדרגות, כי לא היה בכל בני הנביאים מי שלא קדם לשרת את אלהיו וללמוד ממנו קודם שיבא אלישע לשרת את אלהיו, שהרי כשרצה השם יתברך לקחת את אליהו (ג) נאמר לו בחורב ואת אלישע בן שפט מאבל מחולה תמשה לנביא תחתיו (מלכים ב' י"ט) ובאמצעות אלהיו הגיע למדרגה גדולה יותר ככולם. וכן יהושע הגיע למדרגה שהגיע באמצעות משה עד שאמרו רבותינו ז"ל בבאור הענין הזה פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה וקנים שבאותו הדור אמרו אוי לה לאותה בושא אוי לה לאותה כלומה (כנ"ל נמל"ד פ"ה ע"ה), כלומר יהושע מצד עצמו לא היה ראוי שיגיע למדרגה שהגיע אליה אלא באמצעות משה הוא שהשיג מה שהשיג, ולזה היה כשה במדרגת החמה שחולקת האור לירח ויהושע במדרגת הלבנה שמקבלת אור מהשמש ואין לה אור מעצמה, ולזה אמר אוי לה לאותה בושא ולאותה כלומה כי לא היה ראוי יהושע לנבואה מעצמו אלא מצד מרע"ה. וע"ז הדרך היה כל הנבואה באמצעות משה על השבועים וקנים אע"פ שלא היו ראויים אליה מצד עצמם אמר הכתוב (עמדני י"ה) ויירדתי ודברתי עכ"ז שם ואצלתי מן הרוח אשר עלך ושמתיו עליהם, כלומר אע"פ שלא היו ראויים לכך מצד עצמם. ולזה תמצא כי כשאמר יהושע אל משה אלדד ומייד מתנבאים במחנה (ס' ה') השיב משה המקנא אתה לי כלומר אין ראוי לך לקנא בזה כלל בעבור כי הנבואה הוואת כולה חיה עליהם מצד רוחי ובאמצעותי, מי יתן כל עם ה' יהיו נביאים מצד עצמם וראויים לנבואה בוולתי, כי יתן ה' את רוחו עליהם ולא באמצעותי אלא שהם מצד עצמם יהיו ראויים לחול עליהם מבלתי אמצעי. וענין צורך האמצעי בדבר הזה הוא ע"ז הדרך, כי (ד) כמו שמחבאת ניצוץ השמש בגוף דך בהיר כמראה המלוששת יתהפך הניצוץ אל מקום חשוך ויאר המקום ההוא על ידי ההתהפכות ההוא מה שלא היה מאיר קודם זה, כך השפע האלדי כשיירד על הנביא השלם יתהפך ממנו על הבלתי ראוי ויהיה זה סבה אל שיתחול הרוח הנבואי על הבלתי שלם או בלתי מוכן לכך ויתגבא, ואף בזה ההתהפכות יהיה הרוח שיתחול על היותו מוכן גדול ממה שיתחול על מי שאינו מוכן :

ולפי רעתי שזאת היתה הסבה שתמצא הנבואה באומת ישראל מולתה מן האומות ובארץ ישראל מולתה מן הארצות, וזה כי מצד הארץ והלוחות שהיתה השכינה שורה עליו היה מתהפך הרוח האלדי כרמות ניצוץ השמש המתהפך והיה שורה הרוח הנבואי על האיש שתמצא בו הכנה מה ברמין מה שהוא בארץ, והוא האיש שימצאו בו דעות התורה הכתובים בלוחות הברית באמת, כמו שהיה זה בנבואת שמואל שהיה שוכב בחדרו שהיה לו ובאה אליו קול הנבואה מעל הכפרת אשר על הארון שהיה אז שם בשילה והוא עצמו לא היה יודע מי הקורא שלא היה משער בעצמו היותו ראוי לנבואה שישמע קול בעת היקיצה במראה הנבואה ולזה היה קם ממטוה ללכת אל עלי עד שעלי הבין זה מעצמו כמו שאמר הכתוב (שמואל א' ג') ויבן עלי כי ה' קורא לגער, ואולם זה השפע הבא על זה הדרך בזולת נביא שיהיה אמצעי (ה) צריך הכנה במקבל כלומר שהיה מעצמו מוכן קצת. כי לא יחול השפע האלדי הזה אלא בהיות המקבל במדרגה ידועה מן ההכנה וכפי הכנתו היתה מדרגת השפע שיתחול עליו. אבל הנבואה המגיע באמצעות נביא תגיע אפילו על מי שאינו ראוי לנבואה כמו שהגיעה לישראל בשעת מתן תורה או על מי שאינו מוכן אליה כמו שהגיעה לאהרן ומרים באמצעות משה אף על

שרשים

ניצוץ השמש וכו'. פי' זריחת השמש על הארץ היא בדמיון זריחת הכדור וכשתזרוק כדור אחד על הארץ ככה אפי' הכדור חוזר ורודף למעלה מן הארץ כך השמש כשזורחת ככה על הארץ חוזר ויחזור הניצוץ שלה גם כן למעלה מן הארץ ויאלץ שם מקום החושך, וענין מזה כרוס מן פרק ו': (ס) צריך הכנה במקבל וכו'. פי' כלומה הנסוגות עונות

ואצלתי מן הרוח וגו' (ג) נאמר לו בחורב ואת אלישע שדקס זה לא היה אלישע משרת לאלהים רק שאר בני הנביאים היו משרתים לו ומכנים את עצמם לנבואה ואע"פ כן הגיע ניצוץ באמצעות אלהיו למדרגת הנבואה יותר מכלם אע"פ שלא היה מוכן את עצמו בזה, וענין מזה לקמן במ"ד פרק י"ט: (ד) כמו שמחבאת

ספר כאמר שלישי פרק יא יב העקרים

על פי שלא היו מוכנים אליה באותה שעה, ובעבור זה קרא השם אל משה עם אהרן ומרים כדי שיהיו באמצעות משה הרוח הנבואי עליהם (י) כי אע"פ שהיו ראויים לנבואה לא היו מוכנים אליה באותה שעה. והבן זה כי הוא דבר נבוכו בו הרבה מן החכמים למה קרא השם את משה עם אהרן ומרים. וראוי שתדע שהמצא הנבואה על ידי נביא על הבלתי ראוי או בלתי מוכן לא יספיק להשפיע מן המקבל ההוא על זולתו אלא בהמצא הארון והלוותו באומה וע"כ אתר שנעדר הארון לא היה אפשר שהמצא הנבואה אפילו על ידי נביא על הבלתי מוכן. ולזה הגיעה הנבואה לבדרך בן נריה באמצעות ירמיה לפי שלא היה מוכן אליה וכבר נגזר הארון, והגיעה לחגי זכריה ומלאכי לפי שראו את ירמיה ויחזקאל והיו מוכנים יותר אליה מברוך. ואולם לא הגיעה מהם לזולתם לפי שלא היו בזמן הארץ ולא היה השפע שהגיע להם מספיק שיעבור מהם לזולתם אחר שלא היה שם ארון. וראיה לדבר כי בבית שני היו חסידים ואנשי מעשה ראויים לנבואה יותר מבבית ראשון ואעפ"כ לא היה שם נבואה לפי שלא היה שם ארון. ומה שהגיעה הנבואה ליחזקאל בחוצה לארץ לפי שכבר הגיעה אליו בארץ ישראל. אמרו רבוהינו ז"ל (מועד קטן דף כ"ט ע"א) היה היה דבר ה' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר (יחזקאל ח') היה היה שכבר היה :

פרק יב עקר מציאות הנבואה במין האדם אינה כדי להגיד העתידות ולסדר ענינים פרטיים אישיים כמו שיועד זה ע"י הקוסמים והדוים בכוכבים. אבל כדי להגיע האומה בכללה או הכין אל השלמות האנושי. וזה דבר בארתו רז"ל בפרק אין עומדין במסכת ברכות (דף ל"ג) אמרו ויאמר ה' אל משה לך רד כי שחת עמך (שמות ל"ג) אמר לו הקב"ה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל עבשיו שישאל חסאן אתה למה לי. הנה בארו בפירוש (ה) כי הגיע משה אל המדרגה ההיא לא היה אלא בשביל ישראל כדי שיקבלו התורה ויקיימוה. וכן אמרו בתורת כהנים כתיב אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל (ויקרא כ"ז) זכות ישראל גרמה לו. ובעבור זה אמרו קצת החכמים שהתחלת הגעת הנבואה למשה לא היה על המדרגות שכתבנו בפ"י אבל היה ענין נסיון חל עליו פתאום ברצון אלהי עם היותו מוכן ולא בלתי ראוי אל המדרגה הגדולה ההיא כדי להגיע המין האנושי או האומה בכללה אל התכלית האנושי, ולזה אמר לו השם עבשיו שישאל חסאן אתה למה לי כלומר אם אין התכלית הזוה מגיע אין צורך בהגעת הנבואה לנביא, ולזה המצא כי ששארין רז"ל במסכת סנהדרין (דף ע' וזכרנו ל"ג ע"ג) אין הנבואה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה, הוכיחו אותו ממש כי למה שהגיע הנבואה לנביא אינו אלא (ג) בהשלמת האומה ראוי שימצאו בו התארים שנמצאו במשה שהיתה נבואתו לזה התכלית, ולזה היה כל האדם סתם בעל קומה כדי שיהיה מקובל ומהורר בעיני האומה, ואם לא ימצאו בנביא אלו התארים שהם לתועלת האומה אין תועלת בהגעת הנבואה אליו. ומהו יתבאר לך המשען למה מנינו תורה מן השמים עקר והנבואה שורש מסתעף ממנו כי כבר היה ראוי שיהיה הענין בהפך שיהיה העקר הוא הנבואה ותורה מן השמים שורש מסתעף ממנו, אלא שאם היתה הגעת הנבואה אל המין האנושי כדי שעל ידה ידעו האנשים הדברים האישיים הכתחדישים בעולם או כדי שיתחדשו על ידה אורות ומופתים על ענין פרטי כמו שיהיחב בתחלת המחשבה היה זה ממה שיקשה. אבל אתר שבארנו שההכרח המביא אל המצא הנבואה הוא כדי להשייר האנשים אל מול ההצלחה הנצחית כדי שיועדו על ידה הדברים הנרצים אצל הש"י מהבלתי נרצים וישג האדם התכלית האנושי בעשית אותן הפעולות, אין זה ממה שיקשה כי אתר שתכלית המצא הנבואה הוא כדי שתגיע על ידה הישרה אלהית למין האדם שהיא תורה מן השמים ראוי שימנה תורה מן השמים עקר לפי שהוא ההכרח המביא אל המצא הנבואה. ולזה שמנו הנבואה שורש מסתעף לתורה מן השמים, ומהמעט הזה בעצמו הוא שמנינו ההשגחה שורש מסתעף מן השכר והעונש אע"פ שהיה נראה שהענין הוא בהפך שאחר שההשגחה קודמת אל השכר והעונש ראוי שיהיה השכר והעונש מסתעף ממנו, אלא שאם היתה ההשגחה בפרטי האנשים על הדרך שהיה בשאר בעלי חיים לשמור מינם היה ראוי שמנה השכר והעונש שורש מסתעף ממנה. אבל בעבור שלא היתה ההשגחה הנמנית בעקרים או בשרשים על דרך ההשגחה שהיא במיני הבעלי חיים לשמור המין בלבד אבל לתת לאיש דרכיו וכפרי מעלליו בכל פרטי מעשיו ביעו"ו (ג) ובבא כפי מה שתגזור החכמה העליונה, לזה שמנו השכר והעונש עקר

שרשים

סודות וסודות יתר על אלו ד' מדרגות הנזכרות בפ' סלכנו זכ' (י) כי אף על פי שהיו ראויים לנבואה. לפי שהיו להם כד' מדרגות הנזכרים :
 פרק י"ב (ה) כי הגיע. כי מה שהגיע (ג) בהשלמות האומה. כענין שגיש האומה אל השלמות לכן ראו וכו' : (ג) ונכלל. בעולם כנל : שסתכלות

עקר וההשגחה שורש מסתעף כמנו, לפי שמין ההשגחה שהוא לשכר ולעונש אינה כמין ההשגחה ההווה במיני רבעלי חיים שהיא לשמור המין בלבד. וע"ז הדרך תבין בכל השרשים המסתעפים מן העקרים למה נמנו שרשים עם היותן קודמים אל הקיים, כמו הנבואה שהיא קודמת במבע אל תורה מן השמים וקודמת ג"כ בזמן שהרי קדמה נבואת האבות לנתינת התורה ע"י משה ואע"כ שמנו אותה ערש לתורה מן השמים, לפי שכל הנבואות שהיו קודם מתן תורה כולן היו לתכלית נתינת התורה וכן כל הנבואות שנמצאו לנביאים אחר שנתנה התורה היו לתכלית קיום התורה. ולפי (ד) שהתכלית קודם אל הפעל לשאר רסבות בהכרח אמרו רבוהינו ז"ל שהתורה קדמה לעולם אלאים שנה, לפי שהוא התכלית שבעבורו נמצא המין האנושי שהוא מבחר הנמצאות שבעולם ההויה וההפסד וכולם (ס) נמצאו בעבורו והוא בעבור קיום התורה, וההקש על זה בכל השרשים שאמרנו שהם מסתעפים מן העקרים:

פרק יג וממה שראוי שנתחקר בבאן, הוא, אם הרת האלהית האחת בעצמה אפשר (ה) שתתחלף לאומה אחת בעצמה בהתחלף הזמנים או א"א לה שרתחלף

אבל יחוייב לה שתהיה נצחית. וכבר יראה שא"א לרת האלהית שתשנה, וזה אם מצד הנותן ואם מצד הרת בעצמה, מצד הנותן כי הדברים הנרצים אצל הש"י שהוא הנותן לא יצויר שירצה פעם דבר אחד וישתנה רצונו אל שיהיה הפכו רצונו לפניו פעם אחרת כי א"א שירצה האל ית' היושר פעם וידיה רצו לפנוי העול פעם אחרת וא"כ למה ישנה האל הרת האלהית בזולתה, ואם מצד המקבל כי אחר שהאומה המקבלת אחת בעצמה למה זה תשתנה בהמשך הזמן, כי א"א לומר כי כמו שהנהגת הבריות בנער מתחלפת להנהגת הבחור והנהגת הבחור להנהגת חזקן כפי השתנות הזמנים מן הילדות אל הבחורות ואל הזקנה כן ראוי שתשתנה הנהגת הרתיית כפי השתנות הזמנים, כי אף אם יצרך זה באיש אחר שתשתנה הנהגתו כפי השתנות עתותיו בהכרח לא יצרך זה בקבוץ מדיני שלא יצויר בו ההשתנות הוה שישתנה מן הילדות אל הבחורות ואל הזקנה, כי התכונה הרתיית חשים כל עתותיו שוות (ג) לא יצויר שתקבל הרת שנוי מצד המקבל בזה. ואם מצד הרת בעצמה כי אחר שהמכון בתורה היא הרת הוא להודיע לבני האדם ציור ענינים שכליים ודעות אמיתיות אין זה ממה שיצויר השתנותו בשום זמן, כי הרעות האמיתיות א"א שיפול בהם שנוי כלל כי א"א שיהיה האדמות אמת פעם והשניות וכיוצא אמת פעם אחרת, כמו שא"א במה שכבר יצא אל המציאות ונמצא בפעל שנאמר שלא היה ושלם נמצא כן. וע"כ הוא מבואר שא"א שיפול שנוי ברת האלהית לא מצד הרת בעצמה ולא מצד הנותן ולא מצד המקבל. אלא שכאשר יעויין זה הרעת נמצא (ג) שאיננו מחוייב שלא תשתנה הרת האלהית לעם אחד בעצמו, וזה, כי אף אם לא ישתנו הרעות בעצמן ולא הנותן, כבר אפשר שיפול בו שנוי מצד המקבל, לפי שמשלמות כל פועל שיפעל פעולתו כפי הכנת המקבלים ולפי השתנות הכנת המקבל תשתנה פעולת הפועל בלי ספק, וזה לא יחייב שנוי בחק הפועל, כי כמו שהרופא יתן הנהגה אל החולה עד זמן משוער אצלו שלא יגלהו אל החולה וכשיגיע הזמן ההוא שנתחזק כבר החולה מחלו ישנה הרופא הנהגתו ויתור מה שאסר ויאסור מה שהתיר ואין לחולה להפלא מזה כי אין זה ממה שיחייב שנוי בחק הרופא לומר שלא נתן לו בתחלה הנהגה מספקת לכל הזמנים, כי הרופא כשנתן ההנהגה הראשונה כבר ידע הזמן שראוי שיהנהג החולה על פיה ואע"פ שלא גלהו אל החולה ידע הזמן הראוי שתשתנה ההנהגה ההיא כפי מה ששער במבע החולה הזמן שצריך לו כדי שישתנה מן החולי אל הבריאות, ובהנהיגה הראשונה היתה כונתו לתקן טבע החולה אל שיהיה ראוי ומוכן לקבל ההנהגה השנית הראויה לבא אחר ההכנה שהכינה ההנהגה הראשונה ובהגיע הזמן ההוא ישנה אותה להנהגה אחרת היתה מכוונת וידועה אצלו בתחלה. כן על זה הדרך איננו חסרון בחק הש"י אם לא נתן בתחלה תורה והנהגה מספקת לכל הזמנים, וזה, כי הוא בשנתן התורה ידע שהנהגה ההיא תספיק עד הזמן ששערו חכמתו שישפיק להכין המקבלים ולתקן טבעם אל שיקבלו ההנהגה השנית אע"פ שלא גלהו לאדם וכשיגיע הזמן יצוה בהנהגתה השנית ואף אם ישנה דברים הפך ההנהגה הראשונה כך היה מסודר אצלו בתחלה, וכמו שיהיה חסרון בחק הרופא שיצוה לתת המזונות החזקים כלחם וחבשר והיין אל הקמים מתחולי והילדים וינכי שדים

שרשים

פרק יג (ה) שתתחלף לאומה אחת בעצמה:
שנסת הכיוו דה"מ
ינמנת לאומה זו על איוה זמן לכד ועתה שעבר הזמן
דריך שנתקן לסכ דת אחרת: (ג) לא יצויר
שחקבל. א"א כן א"א שחקבל: (ג) שזינו מחוייב
של

(ד) שהתכלית קודם וכו'. שאם לא ידע בתחלה
תכלית הדבר לא היה עושם הדבר ההוא ועל כן
מוכרח היה שיהיה ידיעת התכלית קודם למעשה:
(ס) וכולם נמצאו. כל שאר הנמצאים נמצאו
בעבור האדם:

ספר מאמר שלישי פרק יד העקרים

עד אשר יגדלו או יתחזקו טבעם לכבול המוונות החזקים, כן יהיה חסרון בחק נהן התורה שיתן הנהגה, שזה בכל הזמנים לכתחילה ולמורגלים, אבל ראוי שישנה אותה כפי השתנות הכנת המקבלים, ואחר שיוגדלו בהנהגה אחת דקה יעלה אותם לנהגה יותר חזקה תאזן להם כפי טבעם, כלום ורבשר הדין והמונחות רחוקים שאע"פ שאינן ראויים לקטנים הם מוזן ראוי ונאות אל הגדולים לפי טבעם, ואחר שהורגלו בו מעט מעט ראוי לשנות הקטנים אליהם אחר שיגדלו, כמו שיעשה המלמד עם התלמיד שיוגדלו בהחלה בדבר קל והבנה עד שיוגדלו בלמוד מעט ואחר יעתיק אותו למדרגה חזקה ועמוקה שלא היה ראוי אליה בתחלת למדו וקודם שיהורגל. ואם יאמר אומר כי אין ראוי שתקצר יד השם שלא לתת ההנהגה כוללת לכל האנשים מנער ועד זקן שזה בכל הזמנים, הנה זה ידמה לעצלת השואל למה לא ברא השם כל האנשים צדיקים דומים לעבד עבודתו אין בהם נפתל ועקש, וזה היה יותר שלמות אליו. כי זה אינו כמו שכתב הרמב"ם ע"ז וכיצד בו ב"פ שנים ושלשים כמאמר השלישי. וכמו שלא נאמר שהיה שלמות להש"ל לברוא כל הבעלי חיים בעלי שכל לשבח השם לפי שזה יחלוק (ד) על טבע המציאות, כן אין ראוי לומר שיהיה שבח להשם ית' (ה) שירוצו כל הדברים בדרך נס ושלא על המנהג הטבעי, כי הדבר המוסכם מכל החכמים התורניים הוא שהטבע יקר בעיני השם ושלא ישנוה אל להכריח גדול שא"א וולתו, ואנחנו אין דברינו הנה לאל לפי מה שהייבדו ההקש לפי מה שיתנהו העיון התורני, והרוצה לחלוק ולומר שהאל יחדש נסים ונצילות מחמדים חולקים על טבע המציאות הרשות בידו. ורז"ל שאמרו התורה סם תם ושהיא סם חיים לכל (קדושין דף ל') אמנם (ו) רצו בזה לכל האברים, וכן אמרו (משנ"ט ז' ע"ג) דברי תורה קילונית לעין כלומא ללב כוס עסקי לבני מעים וכו' שנאמר ולכל בשרו מרפא (משנ"ט ז' ע"ג) אבל לא אמרו שהיה שזה לכל האנשים ולנשים ולקוף ולא בכל הזמנים. ואמתת דברינו יתבאר בפרק הבא אחר זה:

פרק יד כאשר חפשו ענין הדתות האלהיות שהיו בעולם נמצא אותן נהגות זה הדרך שהיו משתנות מהאסור אל ההתר וכן ההתר אל האסור. וזה, כי בתחלה נצטווה אדם הראשון בקצת מצות שנהגו בהן אנשים לפי קבלת רבותינו וז' עד נח. ולמה התיר אכילת בעלי חיים שהיה אסור לאדם הראשון, כי בתחלה לא התיר להם אכילת בעלי חיים אלא אכילת הצמחים בלבד אמר הכתוב (נחלתים ח') הנה נתתי לכם את כל עשב וזרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ וזרע וזרע לכם יהיה לאכלה, ואח"כ התיר אכילת הבעלי חיים לנח אמר כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל (ס"ט) והוסיף לו מצות אבר מן החי, ולאברהם הוסיף מצות המילה, ולמשה הוסיף מצות אחרות רבות ואמר קצת עריות היו מותרות לבני נח והתיר להם דברים נאמרו לבני נח, כי הבהמה לאחר שהסתר מותרת לישראל אע"פ שרעיון היא מפרכמת וכן בן נהרג עליה, משום אבר מן החי עד שתמות הבהמה וכן בן נח נהרג על הגול ואפי' על פחות משה פרושה מה שאין כן בישראל ובן נח הרואה את חבירו נחל ואינו מודה בידו נהרג עליו, ומפני זה נתייבבו כל בעלי שכם הריגה שראו את שכם נחל ולא עשו בו דין, לפי מה שכתב הרמב"ם ז"ל ב"ס' שופטים, וכן בן נח שבא על אחותו מאביו פמור וישראל נהרג עליה, וגדולה מזו אמרו בספרי על ולא הקים לך מצבה אשר שנא ה' אלהיך (דברים ס"ז) אע"פ שהיתה אהובה בימי האבות כלומר ואפי' בימי משה שבשעת מתן תורה בנה מזבח תחת הרר והקים שתיים עשרה מצבות לשנים עשר שבטי ישראל ונאמר זה בערבות מואב בשנת הארבעים, ויעקב אמר לו השם אנכי האל בית אל אשר משה שם מצבה (נחלתים ל"ח) דרי מפורש שאפי' דבר שהיה דרך עבדי האל לעשות לכבוד השם והיה מותר גמור בימי משה בדר סיני, נאמר להם בערבות מואב לפי דעת רז"ל, והרי קצת העריות שהותרו לבני נח נמצא הכתוב בפירושו יאסור אותם, וכל זה ממה שזורה שהיה האלהיות היתה משתנה מן האסור אל ההתר וכן ההתר אל האסור כפי השתנות הזמנים, וכן היה נהג זה הענין באדם ונח ואברהם עד שבא משה ומשבא משה עד הנה לא נשתנית:

ודעת הרמב"ם ז"ל שלא תשתנה לעולם לא כולה ולא מקצתה ע"כ שם אחר מן העקרים שלא תנוסח התורה ולא תשתנה, ואחר שמצאנו הדתות האלהיות שהיו עד משה משתנות מן האסור אל ההתר וכן ההתר אל האסור היה זה עיקר פרמי לתורת משה בלבד, וסמך

שרשים

אחת: (ס) שירוצו כל הדברים וכו'. שיכוס הכל בדרך נס: (ו) רצו בזה לכל האברים. כלומר מ"ש סם חיים לכל אין פירושו לכל האדם מלא לכל האברים שנאדם אחד:

פ"ק

שלא תשתנה. שאינו מן הכרח לומר שלא תשתנה וכו': (ד) על טבע המציאות. כי הטבע נצבראים הוא עריות להיות מדרגה אחר מדרגה כמו החי ומח"כ מדרג וכו' ולא לכל לא שיכוס הכל בנת

שָׁרָעִים

פרק יד (א) עשייתן. עשיית מרמי המצות:
(ג) מהמבצר. כלומר
ממין האדם שאינו בכלל קרבן. ואמר אל כל הדבר
אשר אכנו מצוה וכו'. פי' נענין עבודת השם
(ג) כלומר שלא די שלא יעשה וכו' אבל גם
בדומה לעבודות אלו רשאי וכו'. פי' לא די
שלא יעשה עבודות להשם"ו רשאי שלא עשה בהם
אלא גם בלחות עבודות שזו אינו רשאי וכו'.

ז"ל ב'פ' ראה, וכן היא שנויה בספרי מבאן אמרו הנתנין במתנה אחת שנתערבו עם הניתנין במתנה אחת יתנו במתנה אחת וכו', ועוד למדו מבאן בספרי לכל המצות שבתורה (ז) אמרו דבר אחד מנין שאין מוסיפין על הלולב ועל הציצית ח"ל לא תוסף עליו מנין שאין פותחין מהן ח"ל ולא הנרע ממנו מנין שאם פתח לברך כהניס לא יאמר והוא ופתחתיו לברך ואמר ה' אלהי אבותיכם מספ' עליכם ח"ל הדבר אפ"י דבר לא תוסף עליו. וזה מפורש כמו שכתבנו. ורש"י ז"ל כתב בפרשת ואתחנן על לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם כגון חמש טעמות בחפילין וכן לא תגרע ממנו. וא"כ אין מכאן ראיה למה שכתב הרמב"ם ז"ל. ועוד יקשה לדבריו שאם היה הכתוב מזהיר שלא להוסיף על מנין המצות ושלא לגרוע ממנו איך אמרו ב"ד מהנין לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה וכו' ב"ד עוברין על לא תגרעו ממנו, וכן שלמם שתקן ערובין וטמילת דים עבר על לא תוסף עליו. סוף דבר איני רואה שום ראיה מן הפסוקים שהביא הרמב"ם ז"ל אל שיהיה זה שורש לתורת משה כלל כמו שכתב הוא ז"ל, (פ) ואומר עוד שאף אם תהיה הבנת הפסוקים כמ"ש הוא ז"ל אין משם ראיה לדבריו כלל אל שלא תנוסח התורה ולא תשתנה לעולם, כי הכתוב לא יזהיר אלא שאנחנו לא נוסיף ולא נגרע מרעננו על המצות אבל מה המונע שלא יהיה הוא יתברך מוסיף או גורע כשתגזרו חכמותיו. ואם מפני שהרבה השווה אין להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו לעולם, הנה זו אמנם יצדק בשווי האמתי, אבל (ו) השווי ההקשי כבר אפשר שישתנה כפי הכנת המקבלים, כי המון השווה אל הילד הוא החלב והשווה אל הבחור הוא הלחם והבשר והיון, וכן ישתנו המצות האלהיות בהשתנות הוסינים כמו שנשתנה אכילת הבשר שנאמר לאדם הוותר לנח ובניו מפני בקשו לדעת שנאמר לקח ולתולדותיו (ז) כמו שיתבאר, שלא כדברי מי שכתב שלכן נאסר להבשר לאדם לפי שהיה העולם חדש ואם היה סתיר לאדם אכילת בשר היה אפשר שיכלו מינים רבים מן הבעלי חיים, וזה הוא שאם היה הדבר כן (ח) ראוי שלא יתירנו לנח ובניו שנים בימים ההם היו הבעלי חיים מעטים והיו שם נח ושלשת בניו ונשיהם שהיו יתיר מאדם והוא שהיו לברם בעת שנצטוו לאדם על אכילת הבשר והיו ראוי לפי בדיקה ג"כ (ט) שלא יחזור ויאסור קצתם לישראל. אלא שמכאן ראיה כי הדרתו האלהית אף אם לא ינוסח בכל דבר (י) ישתנה בחלק מן האסור אל ההתר

פרק טז וראוי הטעם אל השנוי הזה שמצאנו שמה שנאמר לאדם הותר לנהל ושמחה שהותר לנו נאמר קצתו לישראל, וכדי שיתבאר זה באור יפה

(ה) נשאל מה חטא קין בהביאו מפרי האדמה מנחה לה' שלא שעה השם אליו ואל מנחתו, ואם מפני שלא הביא מבחר הצאן ואיליו נביות כמו שהביא הבל מה חטא בזה אם נתעסק בעבודת האדמה והצליח בה והביא מפריה מנחה להשם והדעות לפינוי כעל כל אשר נמלחו ה' למה לא שעה השם אליו ואל מנחתו. כי הודעת נותן שכל מקבל טובה מאחר כשהאכילו והשקדו שישראל לו טובות מעין הטובה שקבל מכנו ולא חייב ההודות לפינוי שהלבישו והעשירו ושעשה עמו מה שלא עשה אבל ראוי שתהיה ההודאה מעין קבול הטובה ואם לא תהיה ההודאה יותר אין עליו בזה תפיסה ולא עון אשר חטא. ואם על שלא הביא מפרי העץ אלא מפרי האדמה כמו שכחבנו למעלה (פ' מה כחמור) לא היה ראוי לעונש גדול שנכתב עליו הלווא אם חייבב שהא ואת לא חייבב לפתח תמאת רובץ וגו' (בראשית ל"א). וכן יש לשאול אולי ששעה אל הבל ואל מנחתו למה נהרג ואיך לא חנה מלך (ה' סביב ליראוי להציל סמות נפש), וכן למה נאכר בשת ויולד ברמותו כצלמו (ס' ה') ולא נאמר כן בהבל ששעה השם אל מנחתו. ובאור כל זה לפי מה שאחשוב הוא ע"ה הדרך, כי מלבד מה שיש בהריגת הבל' אכזריות חמה ושטף אף ולמדו תכונה רעה אל האדם לשפוך דם חנם, עוד יוליד אכילת בשר קצת אכ"ח עובי ועקירות ואשימרות בנפש, כמו שבאר הכתוב זה, שאמר לישראל קצת ב"ח אמר בסוף (ויקרא י') ולא תשקצו את נפשתיכם וגו', ולא תטמאו בהם ונטמאתם

שרשים
בם

זֶה: (ח) ראו של יתירו. ויתר היה ראוי של יתירו ג"כ לנח וכו' (ט) של יחזור ויאסור וכו'. כי אז היו בעלי חיים הרבה ולא היה להשי"ת לחוש על שיכלו קצת מהן: (י) ישמעו בחלוק, באיוה, ענינים:

פרק מז (א) בשאל מה חטא קץ וכו' עיין לעיל במחמר א' פרק י"א מענין קין והכל כי הוא ג"כ נאחז לזה הענין ; להסיר

אינו קאי על חוספת בכלל מצות התורה כח"ס הרמב"ם כ"א מצות עבודות הש" (7) אמר דבר אחר כו'. כלומר שהיו כוחותיו כל המצות על פסוק זה. ובספרים אחרים נכתב בדקדוק שמו דבר אחר כו' (ה) ואומר עוד. ועוד אני אומר: (ו) השווה ההקשי. כלומר החזק לפי חשבון (י) להיות להקשי הכח המבדל מה שיש להבין בשבטו: (י) כמו שיתבאר. כ"ל' והוא דב' אחר

ספר מאמר שלישי פרק טו העקרים קיז 233

בספר אל"ף להורות על שהם מולידים עובי ואמימות בלב, וכן אמרו רז"ל (יומא דף ל"ט) ע"ה הפסוק עבירה מטמטמת נפש; של אדם שנא' ונטמטם בם אל תכיר ונטמטם אלא ונטמטם, ובעבור זה אע"פ שבשר קצת הב"ח מוזג מוב נאות אל האדם רצה השם (ג) להסיר ממנו הטוב המועד הזה שיש באכילת הבשר בעבור הרע החזק המרובה שאפשר שימשך מזה אליו, ולזה אמר אכילת הב"ח לאדם, (ג) ויתכן מה שאמר בזה ממונות נאותים בשרית אל האדם בצמחים מוונות נאותים טובים כחמה והשעורה וכל דבר שיש בו זרע שראוי להזרע וכל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע, ולשאר הב"ח נתן להם לאכילה כל ירק עשב שראוי להזרע, וזה להעיר על היתרון שיש בין מין האדם לזולתו מב"ח, וכשנולדו קין והבל וראו את אדם אביהם מורח בעבורת האדמה זרע חמה ושעורה וחרצן ואוכל ונוון מן הצמחים חשב כל אחד מהם ררך לעצמו וכונת כל אחד מהם היתה נכרת מתוך מעשיו. כי קין לקח לו לעבוד את האדמה לפי שהיה חושב שאין יתרון לאדם על הב"ח אלא בזה בהיותו יורע לעבוד את האדמה להיות נזון ממבחר הצמחים, כי אחר שראה האדם נזון מן הצמחים כשאר הב"ח חשב שרוא חשב לכל וכמות זה כן מות זה, ולזה הביא מנחה מפרי האדמה לשבת השם על היתרון שנתן לו על הצמחים, ולא הביא קרבן מן הב"ח כי לא חשב היתרון שיש לו עליהם בעבורת האדמה יתרון גדול שראוי להביא קרבן עליו, אלא שלפי שהיה לו להביא מפרי העץ שהוא מבחר הצמחים ולא הביא אלא מפרי האדמה, כלומר מן הירקות חסא, כמו שאמרנו למעלה, אבל עיקר החטא היה לפי שלא חשב היתרון שיש לאדם על הב"ח כללום, וחשב ג"כ היותו אסור בהריגת הב"ח אחר היותו שוה אליהם לפי דעתו כי כמות זה כן מות זה, והש"י שעיקר תכליתו היה לאכול ולשתות אחר היותו נזון מן הצמחים כב"ח, והבל היה חושב שיש לאדם יתרון על הבע"ח אבל חשב שהיתרון הזה הוא שיהיה לו ממשלה עליהם ויכבוש אותם החתיו לעשות מלאכתו, אבל לא שיהיה מותר בהריגתו, כי לא חשב שיהיה לאדם יתרון על הב"ח בזה, ולזה אמר הכתוב (ג'לש"י ד') והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו, כלומר גם הוא על כונת קין, והיה חושב שיהיה האדם אסור בהריגת הב"ח אם לא לצורך גבוה ולעשות קרבן מהן לפניו להורות שהוא יתברך הוא שיש לו יתרון על האדם והבהמה כי כולם יאבדו והוא יעמד, אבל האדם אין לו יתרון עליהם כי אחר בהיותו רועה אותם ומנהיג המדינות וכיוצא בזה, ולזה נהרג הבל להיות זה הרע קרוב מאד מדעת קין ויותר מוכן למעות בו האנשים ולהמשך אחריו, אבל לפי שדעת הבל היה שיש לאדם יתרון על הב"ח וממשלה עליהם ויוכל להרוג אותן לצורך קין, והוא קרוב אל שיוכר על ידו יתרון האדם על הב"ח, והכיר מעלת האדון להביא מבכורות צאנו ומתלבן, שעה השם אל הבל ואל מנחתו להיות קרוב אל השלמות (ד) מדעת קין ולא שעה אל קין ולמנחתו להיות רחוק מאד מהאמת, אחר שחשב שאין לאדם יתרון על הב"ח וגם שלא הכיר מעלת האדון אחר שרביא מפרי האדמה ולא מפרי העץ כמו שאמרנו. ואמר לו הש"י למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלוא אם תיטיב שאת, כלומר אמת הוא כדברך כי עיר פרא אדם יולד, ואין לו יתרון והתנשאות על הב"ח בפעל בעת צאתו לאור העולם, אבל יש לו עליהם יתרון בכח להטיב במעשיו ולהוציא מה שבכחו אל הפעל ולהכיר מעלת האדון, ואם ייטיב מעשיו יהיה לו התנשאות עליהם, (ה) וזהו הלוא אם תיטיב שאת. ובעבור זה נכנסה קנאה בלב קין והרג את הבל, בהיותו נמשך אחר כונתו הראשונה שאין לאדם יתרון על הב"ח, ואמר בלבו כי אחר שהש"י שעה אל הבל ואל מנחתו, נראה שהוא מותר להרוג את הב"ח וחשב שאין בהריגת הבל איסור יותר מבהריגת אדם מב"ח, ולפי שעדיין לא היתה כונת הבל ראוי מכל וכל להושג להנצל מכאן מעול וחוסן. וכשנגלה הש"י על קין ויער לו העונש על כך לא חשב בעבור זה שיהיה שפיכת דם האדם חמורה משפיכת דם שאר הב"ח, אבל היה חושב כי כמו שהיה נענש על שפיכת דם האדם כי יהיה נענש על הבעלי חיים אחר שלא הותר לאדם להרגם, כי רוח האדם ורוח הבהמה שוה כמות זה כן מות זה, ונשאר זה הרע הנפסד בקין ובתולדותיו עד שנולד שם שהכיר היתרון שיש לאדם על הבעלי חיים כמו שהכיר זה אדם אביו, ולזה נאמר עליו וילד ברמאות כלצא, כי זה לבדו היה בצלם אלהים

שרשים

(ב) להסיר ממנו הטוב המועד וכו' בעבור הרע וכו'. פי' משא"כ חס"כ שבו עס ישראל קדושים והיו מורגלים ומטונעים נקדושת כש"י וכו' יכולים לשמור מן עצמם מכל הטומאות היתר להם קצתם מן הכ"ח הנאותים לתוונותיהם ואסר להם קצתם וע"ד שיתבאר בסוף פרקין זה וכו' ט"ו מזה המאמר: (ג) ויתכן מה שאמר בזה ממונות

נאותים כשחזר וכו'. פי' (ואפשר שטעם שאמר לאדם הנעלי חיים כולו כדי שיזכרן בזה שיהיה לו דברים שיש בו זרע ראוי להזרע ולנעלי חיים לא נתן כי אם כל ירק אשר אין בזה זרע להזרעו על דבר נכבד וכו' והיה שיש בין מין האדם לנעלי חיים כהשארת הנפש: (ד) מדעת קין. ויתר מדעת קין: (ה) וזהו הלוא אם תיטיב שאת. כלומר

באדם, אבל הראשונים לא הבירו מעלת הצורה האנושית אשר בהם שואר בצלם אלהים, ועל אלו השלש דעות מקין והבל ושת חמצא כל האנשים נחלקים לשלש כתות. כת המשך לסברת קין ותחשוב עובדת הארמה עקר ותקנא במנהגי המדינות (י) ותחשוב לזרז אותם כמו שזרז קין את הבל. וכת תמשך לסברת הבל ותחשוב (י) הנהגות המדינות עקר ויטכנו נפשם על זה כמו הבל ויחשבו זה עיקר שלמות האדם, כמו שסופר זה על קצת מנהגי אדם וכן יטכנו המינים עצמם בסבת השררה וכאלו זה טבעו להם אחר הבל שהיה רועה והמנהגי הראשון והנרגז, וכת תמשך עבודת הארמה עובדת הש"י עיקר ותמאס השררה ושאר ההזלחות, ולפי שהיה דעת שת בלתי מושגת בחחלת הדעת לא היו הנמשכים אחריו רק יחיד מנולות, אבל דעת קין היה מתפשט מאד בתולדותיו, ובעבור זה מלאה הארץ חמס מפניהם כי לא היו חושבים שהיה לאדם יתרון על הב"ח אלא כל דאלים גבר, ולזה היו משחיתים דרכם בב"ח. ובעבור זה נזורה גזרה למחות שמם מן הארץ בימי המבול. וכאשר נמחו כלם ונשאר אך נח ואשר אותו בתבה, רצה הש"י לשרש זה הדעת ולעקור אותו מן העולם, וכשיצא נח מן התיבה הקריב קרבן לה' מן הב"ח מדעתו כי האדם יש לו יתרון כח שכלי להכיר ולעבוד בוראו יותר מהם ולהודות לשם על זה, ע"כ נתקבל קרבנו ברצון כמו שכתוב (נחלת' י) וירח ה' את ריח הניחוח. ולפי שחשש שזה הדעת אם לא יתוקן אפשר שיטו לדעת הבל, ויחשבו בני נח שמה שקבל הש"י קרבן, אביהם היה כמו שקבל קרבן הבל ויחזרו לקלקולם הראשון, על כן אחר הקרבן מיד מהר לדחור להם אכילת הב"ח והריגתם, ואמר להם כירק עשב נתתי לכם את כל (פס ט') כלומר כמו שאפילו קין הודה שיש לאדם יתרון על הצמחים להיותם נבראים לצורך האדם, כן כל בעלי חיים הם לצורך האדם ויש לאדם יתרון עליהם שאין רוח אחר לכל, ועל כן אמר שפיכות דם האדם ונתן הטעם בזה לפי שאין רוחו כרוח הבעלי חיים כי בצלם אלהים עשה את האדם, כלומר שיש בו צורה שכלית יותר נכבדת מרוח הבעלי חיים, והיה ראוי לפי זה שהיה להם כל הבעלי חיים לאחד ישים לאחד מהם יתרון על אחר, ולזה הותרם כולם כדי לעקור הדעת הקדם ולמחות זכרו מן העולם, וכשנתנה תורה לישראל שכבר נמחה זה הדעת מן העולם אמר להם קצת הבעלי חיים המולידים עובי ועכירות בנפש, ואפילו מה שהחזיר להם לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, כמו שהחזיר להם יצר תואר על זה הדרך, וכן אמרו רז"ל כי תאזה נפשך לאכול בשר (דברים י"ג) למדה תורה דרך ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא תאכנס (חולין דף פ"ד) הנה גלו בפירוש שאכילת הבשר לא היתה אלא על צד ההכרח, ועל כן נאמר בתחלת היצירה עם היותו מוטב לסבה שזכרנו בתחלת הפרק, כמו שהיו אע"פ שהוא מוטב ומותר לאדם יקרא הכתוב את הנוזר הפורש ממנו קדוש. ונתבאר ככל זה כי כבר אפשר שיהיה הדבר הא' מותר אחר שנאמר ואמר אחר שהותר, וא"כ כבר אפשר שנאמר שיבואו בתורה האלהות דברים ימשך אסורין זמן כפי מה שתגזור הרחבה האלהית ואחר כך יתירם כפי מה שתגזור חכמתו ית' ואין בכתובים ראייה על הפך זה. ואמנם אי אלו הם הדברים שהוא אפשר שיבא בהם הבטול. עוד יתבאר בזה המאמר בעזרת הש"י :

פרק טז יש מי שחשב להביא ראייה לנצחיות תורת משה ממה שחמצא בכתוב בקצת מצות חכיר לשון חקת עולם ובקצתם לדורותיכם ובקצתם אות היא לעולם.
כמו ביום הכפורים (ח) ואסור החרש שנאמר בהם חקת עולם לדורותיכם בכל מושבותיכם (ויקרא כ"ג) ובשבת נאמר בני ובין בני' אות היא לעולם (שמוס ל"א) ובפסח נאמר לחק כך לנבדק עד עולם (פס י"ג) ובזולת אלו מן המצות שנאמר בהם חקת עולם או לדורותיכם או בכל מושבותיכם. וזה אינה ראייה כי יש לבעל דין לחלוק ולומר שמשם ראיה ששאר המצות עתידות ליבטל אחר שהקפיד על אלו בלבד. ועוד בפירוש אמרינן בסכת קרישין (דף ל"ז ע"ג) מושבות דכתב רחמנא גבי חלב ודם למה לי סד"א הואיל ובענינא דקרבנות כתיב בזמן דאיכא קרבן ליתסר היכא דליכא קרבן לא ליתסר קמ"ל, וכן פירש שם למה נזכרה חקת עולם ביום הכפורים ובאיסור אכילת החרש מוולתם מן המצות שיראה מרביתם שלכך נכתב באלו לפי שהיה אפשר שיעלה על הדעת שלא ינהגו אלו המצות אפילו בזמן ששאר המצות נהוגות אבל לא באו אלו הלשונות להורות על נצחיות התורה ככל כי אפשר לומר שבהכרח שאר המצות יבטלו אלו ג"כ. וכלשון עולם או עד עולם או חקת עולם או לעולם אין ראייה כי כבר ימצאו אלו הלשונות דומיהן על זמן מוגבל לא על זמן בב"ח. (ג) עולם כמו אל תסג גבול עולם

שרשים

כלומר שאת מלשון התנשאות (י) ותחשוב להזוג
אזכר. כי הם מושגים שאין להם יתרון על שר
בב"ח : (י) הנכונות המדיניות. שניכנו את
עמם נשרר :

פרק טז (א) ואסור החדש. אכילת החדש :
(ב) עולם. כלומר מלת
עולם נאמר על זמן קצוב כמו אל תסג גבול
וגו'

ספר מאמר שלישי פרק מז העקרים קיח 235

עולם אשר עשו אבותיך (משלי כ"ג) שר"ל נבול קיום מזמן מוגבל מאבותיך, וכן כי מעולם שברתי עולך (ימיה כ') וערבה לה' מנחת יהודה וירושלים כימי עולם (מלאכי ג') וכן עולמים אמר על זמן קצוב אנורה באהלך עולמים (סהלס ס"ח) ישראל נשע בה' תשועת עולמים (ישעיה מ"ט) שנאמר על תשועת סנחריב, וכן כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו (קסלס ח') ר"ל זמנים ארוכים. וכן לעולם יאמר על זמן קצר מוגבל כמו ועברו לעולם (שמות כ"ח) שהוא עד שנת היובל. וכן עד עולם אמרה חנה והביאותיו ונראה את פני ה' וישב שם עד עולם (שמואל ח' ח') שהיו חמשים שנה שהוא עולמו של לוי שנאמר ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבור עוד (נמזכר ח') ונמצא עד עולם על זמן קצר בעל תכלית בלתי ידוע אצל בני אדם אלא אצל הש"י בלבד אמר ישעיה כי ארמץ נוטש המון עיר עתה עופל ובחן היה בעד מערות עד עולם וכתוב אחריו עד יערה עלינו רוח מסורס (ישעיה ל"ג). וכן כל ימי עולם יאמר על זמן קצר מוגבל אמר ישעיה וינטלם וינשאם כל ימי עולם (שם ס"ג) וכתוב אחריו והמה מרו ועצבו את רוח קישו ויהפך להם לאויב הוא נלחם בס. וכלל אומר שאין לשון בכל אלו הלשונות והדומים להם שוירה על הנצחיות או על זמן בבל"ת בהכרח אלא כל א' יתפרש ענינו לפי מקומו, שהרי לשון לנצח שמשמעו לשון נצחיות נמצאו אהוה על זמן קצר בעל תכלית אמר הכתוב על שכינתו הכבוד בדר סיני הדר חמד אלהים לשבתו אף ה' ישכון לנצח (סהלס ס"ח) ולא שכן הכבוד לנצח בהר סיני שהרי כשנעשה אהל מועד נסתלק הכבוד מהר סיני ושכן באהל מועד. וכן חקת עולם אינו מורה בהכרח שיהמיר זמן בבל"ת עזרי במנורה נאמר בה חקת עולם לדורותיכם (ויקרא כ"ד) ויש לה הפסק משחרב בית המקדש ועד עתה. ודרי פסח וסכות שנאמר בכל אחד מהם חקת עולם ואעפ"כ אמרו רבותינו ז"ל בויקרא רבה שכל המעדות עתידין ליבטל חוץ ספורים ויום הכפורים נראה שכונתם בזה היא כי פירוש חקת עולם הוא שלא נבטל אותם מעצמנו אבל על פי השם כבר אפשר שיבטלו. וכן מצינו כימי עזרא שכלו מגן החרשים מניסן שהיו מנין כן כפי משפטי התורה לפי שכתוב הדרש הזה לכס ראש חרשים ראשון הוא לכס לחדשי השנה (שמות י"ג) והוא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל כי אע"פ שהשרי ראש השנה ראשון כמו שהעולם כהן האסוף בצאת השנה (שם כ"ג) וממנו מנין לשמיטין וליובלות צותה תורה למנות מגן החרשים מניסן בכל השבועותיהם לפי שאז יצאו ישראל ממצרים והיתה תחלת צמיחת האומה וכן תמנה (ג) היא ג"כ כל השבועותיה מניסן והיו בשנה השנית בחדש חשני בעשרים בחדש וגו' (נמזכר י') בחדש השלישי וגו' (שמות י"ט) ובחדש השביעי באחד לחדש וגו' (נמזכר כ"ט) ובעשור לחדש השביעי הזה וגו' (שם כ"ט) ואין לחדשים שמות במשפטי אבל ראוי שהיה שם שני שלישי רביעי חמישי ששי שביעי לניסן וזכר ליציאת מצרים, וזו שאמר הכתוב ראשון הוא לכס לחדשי השנה כלומר למגן החרשים המנו מניסן אע"פ שלמנין שנים ראוי למנות מתשרי כמו שאמרנו. וכאשר עלו מבבל ראו לעשות זכר לנאולה השנית ועשו זה בשני דברים. ראחד שהניחו כתב עברי ובהרו להם כתב אשורי וזכר שגלו אל אשור ונגאלו משם, וכן אמרו רבותינו ז"ל בתוספתא דמסכת סנהדרין (דף כ"א ע"ג) למה נקרא שמה אשורית שעלה עמם מאשור רבי אומר בכתב זה נתנה תורה לישראל וכו' ולכה נקרא שמה אשורית שמאשר בכתב. ולפי הנראה מסבית הגמרא ריש פרק כל כתבי (שם דף קכ"א ע"א) הכתב שבידינו היום שהספרים נכתבים בו (ה) אינו כתב עברי בלי פסק, ואם כן יש לומר כי רבי אינו חולק אלא לומר שאחר שהלוחות היו כתובים בו לא נקרא שכו אשורית על שעלה עמם מאשור (י) אבל יורה שהכתב הנהוג באומה מקדם שהיה כתב עברי נשתנה, ואף אם תאמר שהוא חולק בזה ידוע הוא שאין דברי רבי שהוא יחיד במקום דברי חכמים כלום. ועוד דבגמרא סנהדרין פרק כהן גדול (דף כ"א ע"א) פירש האמוראים דברי חכמים שכן אמרו שם אמר רב חסדא אמר רב עוקבא בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש כיון שעלו בני הגולה בימי עזרא ברו להם כתב אשורי ולשון הקדש והניחו להדיוטות כתב עברי כלומר לכותים שהיו דרין או בא"י קודם שעלו הם הניחו להם כתב עברי ולשון ארמי. הרי שהאמוראים מסכימים שהכתב שבידינו היום אינו כתב עברי וכן העיר הרמב"ן ז"ל כי כשעלה לא"י מצא שם בעכו מטבע קדום של כסף שהיה רשום בו צנצנת המן ומטה אהרן שהיה כחוב סביבו כתב שלא ידעו לקרותו עד שדראו אותה לכותיים לפי שהוא כתב עברי הקדום שנאמר אצל הכותיים

וקראו

שרשים

וגו': (ג) היות. הקורס (ד) ואין לחדשים אשורי: (ו) אצל וידע שכתב נהוג וכו'. פי' שרשי גם כן מודה שכתב נהוג אלא שהוא חולק על זמן ההשקפות ועל טעם קריאת שמו אשורית

וקראו בכתב הזה והיה כתוב בו שקל השקלים. ואלו הם הדברים שהגיה בסוף פירושו ששלח מא"י ויתבאר מהם שהכתב שבידינו היום אינו כתב עברי, ומה שאמרו ד"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחות (י) בנם היו עומדים (כנח דף ק"ד ע"ה) אפשר שאמרו כן לפי דעת רבי שמואל שהלוחות היו כתובים בכתב אשורית או לפי שסברתם היא גם כן שהלוחות היו כתובים בכתב אשורית וא"ע שהכתב הנהוג באומה או היה עברי. ואולי לא אמרו כן על מ"ם וסמ"ך שבידינו היום, אבל לפי שכתב עברי שהלוחות היו כתובות בו היו ה"ם והסמ"ך סתומות או אותיות אחרות (ח) דומות למ"ם וסמ"ך כמו שהן בכתב אשורית שבידינו היום כן. תדע שהרי רב חסדא שאמר מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנם היו עומדן הוא עצמו אמר שנשתנה הכתב ואולי (ט) כי מה שאמרו ובררו להם כתב אשורי (י) לא על הכתב אמרו כן אלא על קצתו שלקחו ממנו והשאירו ממנו ונשארו מ"ם וסמ"ך סתומות כאשר היו בלוחות ולקחו קצת כתב אשורית וזכר לגאולה השנית ואע"פ שאין זה נראה. ומכל מקום יתבאר ממה שכתבנו ששנו כל הכתב או קצתו וזכר לגאולה השנית. וכן עשו דבר אחר וזכר לגאולה השנית והוא שהניחו מלמנות מנין החדשים מניסן כמו שהיו רגילין למנות וזכר ליציאת מצרים וחזרו למנות מנין אחר לחדשים וזהו שאמרו רבותינו ז"ל שמות החדשים עלו עמהם מאשור כלומר (כ) שהיו מונין החדשים בשמותם תשרי מרחשון כסליו כמו שהיו מונין אותם באשור וזכר לגאולה השנית ולא שני שלישי רביעי כאשר בתחלה וכן כתב הרמב"ן ז"ל בפרשת בא אל פרעה. ונראה מזה כי הם הבינו שצווי מנין החדשים היה זמני ר"ל כל עוד שתמיד הגאולה ההיא אבל אחר שגלו שנית ונגאלו משם ונצטוו ע"י ירמיה לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה ואשר את ורע בית ישראל מארץ צפון וגו' (ירמיה כ"ג) ראו להניח המנין הראשון שהיה וזכר ליציאת מצרים וחזרו למנות מנין אחר מתשרי לשנות העולם והשאירו שמות החדשים שעלו עמהם מאשור וזכר לגאולה השנית כי הבינו שצווי מנין החדשים מניסן היה זמני ולא צווי נצחי אע"פ שלא נזכר בו זמן. ואף אנו נאמר כי מה המונע שלא נאמר שבתא דת אלהית מתרת קצת אסורים במחלבי ודם ושחומי חוץ שנאמרו מתחלה כשיצאו ממצרים לפי שדיו שטופים בעבודת השדים והיו אוכלין על הדם ואוכלין החלב והדם כמו שאמר הכתוב בשחומי חוץ ולא יזכרו עוד את זבחיהם לשעירים אשר הם זונים אחרים (ויקרא י"ז) ואחר שנשתכח ענין אותה עבודה מן העולם ושוב כולם לעבוד את השי' ובטל מעם האמור אפשר לומר שיהיו ויתירו, וכן דעת קצת מרביתינו ז"ל שאמרו בלמדנו ה' מתיר אסורים מתיר אסורין. קנצי למלך אני רואה שום ראייה ולא שום הכרח אל שיהיה שורש בפני עצמו לתורה אלהית בכללה ולא לתורה משה בפרט שלא תנוסח התורה ושלא תשתנה פני הראיות שכתב הרמב"ם ז"ל. וכן כתב מורי הרב ר' חסדאי ז"ל שזה אינו שורש ולא עקר לתורת משה, אבל אמר שהיא אמונה ראוי שיאמינו כל בעל תורת משה, ובאר הטעם לפי שכאשר תיפוש כל חלקי תורת משה נמצאים מקיפים בכל המדות והדעות שאפשר שיתנו שלמות לנפש משום צד וזה הטעם קרוב לטעם שכתבנו למעלה שכתב הרמב"ם זכרנו לברכה בספר המורה. ונשוב אנחנו לחקור ע"י מצד אחר אם אפשר שהשני בתורת משה כמו שהוא בשאר הדתות האלהיות אם לאו ונקדים לה הקדמות:

פרק יז אע"פ שכל דברי הנביאים אמתיים בלי ספק, מכל מקום לפי גודל מעלת הנביא ומדרגתו בנבואה יהיה חזק האמות הבא בדבריו, כי כמה נביאים לחלשת

השגתם לא ישיגו הדברים מבוארים כראוי, לפי שיקרה להשגת הנביאים מה שיקרה להשגת החושנים. כי מי שהוא בריא וחזק בהם הוא משיג המוחשים על אמתתם, ומי שהוא חלש בהם לא ישיגם על אמתתם, אבל ישיג מינם או סוגם ולא ידע להבדיל מאיזה מין הם. כי

מי

שרשים

בעצור זה היו מוכרחים לקרות החדשים בשמות שהיו נקראים בדרך אשור כי לולא זה לא היה הזכר ניכר. ואלו היו קורין החדשים בשמות ולא היו חוזרים מלמנות מניסן כיה ג"כ די. ונזכרת לא ידעתי מהסיק למד זה המחבר כי החזרת המנין אינו מוזכר שם כ"ל קריאת שמות החדשים ע"ש. ואחר זמן מה שכתבתי זאת ראיתי בעין ישראל כפ"ק דמגילה דף קמ"ב וקמ"ג שהעורר לכל זה בעל הכותב ע"ש:

שהוא

אשורית כי רבי סגר שהוא נשתנה צעת נתינת התורה ונקרא אשורית לפי שחלוש בכתב: (י) בנם היו עומדים. אם כן ש"מ שהכתב שנקנה בו התורה הוא הכתב שיש עוד בידינו היום: (ח) דומות למ"ם וסמ"ך. ולכן א"ז"ל מ"ם וסמ"ך שבלוחות וכו': (ט) כי מה שאמרו. רב חסדא ומר עוקבא: (י) לא על הכתב. על כל הכתב: (כ) שהיו מונין החדשים בשמותם תשרי מרחשון וכו'. ולא"כ בזכר השני היו מוכרחים לעשות כ' דברים הראשון שהיו מתחילין למנות החדשים מתשרי. והב'

ספר מאמר שלישי פרק יז העקרים קיט 237

מי שהוא חזק הראות ישיג המראה אשר ישיגוהו לפי מה שהוא, כאלו תאמר אדם או ירוק, וישיג גם כן באי זו מדרגה הוא מן הארטימיות או מן הירקות. ואולם תלוש הראות לא ישיג אלא הסוג, כלומר (6) שהוא מראה ולא יותר, ואף אם ישיג ה"ל שהוא אדם או ירוק לא ישיג באי זו מדרגה הוא מן הארטימיות או מן הירקות, וכן הענין (3) בשמע ושאר המוחשים, ובוהו עצמו יקרה לנביאים בהשגתם, כי מי שהוא חזק ההשגה ישיג הדבר כפי מה שהוא בוולת דמיון ויבואו דבריו מבוארים ובלתי סתומים, ולזה יובנו אמתיים כפשוטן, והנביא שהוא למטה ממנו במדרגה יבא דבריו סתומים ובהירות ובמשלים ובלתי כבוארים, ולזה לא יהיו אמתיים כפשוטן אלא כפי הענין הנרמז בהן כלבד (3) וכפי פשוטן וכן כן ענין זולת הענין המכוון בהם. ולזה המצא יחזקאל להיות נבואותיו אחר הגלות היה מדבר במשלים וחיות בלתי אמתיים כפשוטן עד שנתרעם מזה להשי' ואמר המה אוכרים לי הלא ממשל משלים הוא (יחזקאל כ"ה) וכן זכריה לפי שהיה בסוף הנבואה היו כל נבואותיו במראות שאינן אמיתיות כפי פשוטן אלא כפי הנרמז בהם כלבד אמר צראה סוכים ונשים ומטרת זהב ושנים זיתים עליה שענין הכנורה והזיתים לא היה אמתי בעצמו אלא הענין הנרמז בהם כלבד, וירמיה שהיה קורם החורבן היו כל נבואותיו מבוארות באר היטב. וכבר באר השי' זה ההבדל בין נבואות משה לזולתו, אמר בנבואת משה פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות (נמדנך י"ג) מכלל ששאר הנביאים זולת משה הם מדברים בחיות בלתי מבוארות ומראות בלתי אמתיים. ולכן ראוי שיפוצצו באופן שייכנימו אל דברי משה, וכן יפורשו תמיד דברי הנביא הקטן במדרגה באופן שהיו מסכימים אל דברי הגדול ובלתי חולקים עליו. ובאור זה הרי שמצינו ישעיה אומר ואראה את ה' וישב על כסא רם וגשא (ישעיה ו') ומשה אמר כי לא יראני האדם וחי (שמות י"ג) ואלו לא היינו יודעים מדרגת שום אחד מהם היינו חושבים שדברי ישעיה הם צודקים היינו אומרים כי לגדול מדרגתו השיג מהשם מה שאפשר שיושג ממנו ולכך אמר ואראה את ה', ומשה למעשה שלא הגיע למדרגת ישעיה ולא השיג מהשם אלא דבר מועט אמר כי לא יראני האדם וחי למעשה השגתו ומדרגתו בנבואה, אבל אחר שידענו היות משה רבן של נביאים, שנאמר עליו דבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו (שס"ג) ונאמר ג"כ אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו לא כן עבדי משה וגו' פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות (נמדנך י"ג) ידענו כי דברי משה אמתיים כפשוטן בלי ספק, דבריו ישעיה שהוא למטה ממנו במדרגה אינם צודקים ולמעשה מדרגתו אמר ואראה את ה', שחשב שראה את ה' ואינו כן, כי זה היה מפעל הכח המרמה, אבל משה שלא היה לכת המרמה מבואר בנבואתו כלל, כי נבואתו היתה בכח הדברי אשר בו מופשט משאר הכחות הגשמיים אמר כי לא יראני האדם וחי שהוא האמת. אבל ישעיה למעשה שהיה משתמש בנבואה גם על ידי הכח המרמה שקראהו ר"ל אספקלריא שאינה מאירה הביאה זה לשעות ולדמות בכח המרמה שראה את השם והוא בעצמו פירש שהשגתו זאת היתה במעט וע"י הכח המרמה, ובאר שהסבה בזה היתה שלא היתה חמרו מווקף כחמר משה רבינו, והוא שאמר כי איש טמא שפתים אנכי (ישעיה ו') וגם מדותיו לא היו כראוי, והוא שאמר ובתוך עם טמא שפתים אנכי וישב (סג) כי הישיבה בין האנשים רעי המדות יפסידו מדות האיש הטוב, ובעבור זה היה מתאונן ואמר אוי לי כי נדמיתי (סג) כלומר שנתפעלתי מן הכח המרמה ואין נבואתי באספקלריא המאירה בנבואת משה שהיה שומע את הקול מדבר אליו מולת שיראה תמונה לגד ענינו, אבל אני להיות נבואתי באספקלריא שאינה מאירה שהיא באמצעות הכח המרמה לא יכולתי לשער השגת דבור מבלי ראיית צורה מדברת וזה גרם לי להיות איש טמא שפתים ושהייתי יושב בתוך עם טמא שפתים, לזה אני מתאונן ואומר אוי לי כי נדמיתי לפי שאת המלך ה' צבאות ראו עיני ויודע אני שזה פעל הכח המרמה, כי הוא יתברך בלי ספק א"ל ליהם אליו שום תואר ולא תמונה אפי' במראה הנבואה למתנבא באספקלריא המאירה, והוא שאמר חז"ל (יבמות דף מ"ט ע"ג) מנשה הרג את ישעיה ואמר מידן דינינה וקמליה, אמר לו משה רבך אמר כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת ואראה את ה', ואמרו שהיה יכול להשיב ע"ז ולא השיב לפי שידע שלא יקבל תשובתו. ומה שהיה יכול להשיב הוא כי אפילו באותם העומדים בדרור של משה נאמר עליהם ויראו את אלהי ישראל (שמות כ"ד) לפי שלא היתה השגתם באספקלריא המאירה. ויחבאר מכל זה כי הנביא שהוא במדרגה למטה מנביא אחר אי אפשר לו לחלוק על דברי הגדול, אבל יתפרשו דבריו באופן שלא

שרשים

פרק יז (6) שהוא מראה. שם מראה הוא. מן ענין וכו'. כלומר ענין אחר והוא המראה סוג שכולל כל מיני מראה: בגרסה אלו על ידי כח המדמה לכל הוא (3) צמח. צמח ששם: (3) וכפי פשוטן ויון

ספר מאמר שלישי פרק יז העקרים

שלא יחלקו על דברי הגדול. ואחר שיחבאר בתורה היות נבואת משה במדרגה הגדולה מכל הנביאים, מנחה אי אפשר לשמוע לשום נביא לחלוק עליו ולבטל דבריו. ואולם אם אפשר לשום נביא לפרש דברי משה ולומר שאע"פ שזכרו סתמיות יש בהם תנאי או זמן נקשר בהם אע"פ שלא פורש זה יחבאר בספר שיבא בעדו:

פרק יח הברל גדול יש בין הדבר המושג לנביא (ב) מפי השם ובין הדבר שנאמר לו על פי נביא, כי מה שהנביא שומע מפי השם א"א שיחבטל בשום פנים אלא כשיגיע לו דבור מהשם הפכי לראשון כמין שנאמר לאברהם (גלגלים כ"ב) קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המוריה והעלהו שם לעולה, אח"כ נאמר לו אל תשלח ידך אל הנער ואל העש לו מאומה. ובעבור זה נענש עדו הנביא שאכלו הארזיה על ששמע לנביא הזקן אשר בביתו אל לחזור לבית אל ולאכול שם לחם שהיה זה הפך (ג) מה שצוהו השם מפיו שלא ע"י נביא. ואולם הנאמר לאדם על פי נביא כבר אפשר שיבא לו על פי נביא צווי הפכי לראשון. ולזה רצה הש"ת שישימנו כל ישראל מפני עשרת הדברות כדי שלא יהיה כח ביד שום נביא לבטלם לא כלם ולא מקצתם כמו שהעיד הכתוב על זה בפירוש ואמר את הדברים האלה דבר ה' אל כל קהלכם בחר וגו' ויתבתם על שני לוחות אבנים ויהנם אלי (דברים ה'), אבל מה שצריך עיון בזה הוא מה שנמצא לד"ל בכוף מכות (דף כ"ד ט"ו) שאמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום והוא דבר של הימה שהרי הכתוב אומר ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים כתובים באבנים ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בחר מתוך האש ביום הקהל (דברים ט') וכתוב גם כן ויתבונן על הלוות כמכתב הראשון את עשרת הדברים אשר דבר ה' אליכם בחר מתוך האש ביום הקהל ויהנם ה' אלי, שיראה מכל זה מפורש שכל עשרת הדברות שנכתבו בלוחות נאמרו לכלל ישראל, איך יאמרו הם כי אנכי ולא יהיה לך שמעו מפי הגבורה ולא זולתם מן הדברות. והרמב"ם ז"ל כתב בספר המורה (פרק ל"ג מ"ג) שפירוש מפי הגבורה שמענום ר"ל (ג) מפי גבורת המוספת זה כי דבור אנכי אמר שבא להזהיר על האכנת מצאות השם ולא יהיה לך על האמנת האחרות ושני אלו השרשים הם מתבארים במופת שכלי, ואמר כי כל מה שידוע במופת (ד) משפט הנביא וכל מי שידעוהו שזה. ולזה אע"פ ששמעו מפי השם אין ראוי שימנו בכלל המצות אבל שאר הדברות הם מכת המקובלת או המפורסמת ועל כן היה צריך שישימנו אותם מפי השם ועל כן לא אמרו בהם ששמעו מפי הגבורה, אלו דבריו בזה. ואחר שהוא מסכים שכל עשרת הדברות שמעו ישראל מפי השם דבר דבריו בזה צריך עיון, שאם הדבר כן שאנכי ולא יהיה לך באו להורות על מצאות השם ואחריותו (ה) למה היה צריך להשימם שני אלו הדברות כדי שיתאמתו להם בנבואה הרי העין האנושי יספיק לאמת זה ואין לך אדם שיכחיש זה שלא נכריחנו בראיות שכליות להורות זה, ויותר היה צריך לאמת להם בנבואה הדברים שלא יגזור אותם השכל האנושי. ויותר יקשה עליו כי הוא ז"ל כתב בספר המדע בפרק א' מהלכות ע"א שדעת עובדי ע"א היה שהיו אומרים הואיל והאל ברא כוכבים וגלגלים להנהיג העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשם שמשמשין לפניו המיד ראויים הם לשבתם ולפארם ולחלק להם כבוד, והיו רצון האל לגדל ולכבד מי שגדלו וכבדו כמו שהמלך רוצה לכבד את עבדיו העומדים לפניו, ולפיכך היו מקריבין להם קרבנות ומשבחים ומפארים אותם ומשתחוים למולם כדי להשיג רצון האל ברעתם הרעה. וכתב עוד בפרק שני להלכות ע"א שאין ראוי לעבדים להיות מרסור בין האדם ובין הבורא, ולפי דבריו אלו אחר שרשיעת נותן לעבד הבוכים והגלגלים או המזלות משני צדדין הללו ראוי היה שהדבור הראשון יהיה מזהיר על זה, לא על מציאותו ואחריותו שלא היו מביחשין אותו אפילו עובדי

שרשים

פרק יח (ה) מפי השם. עליו: (ג) מה שזכר השם מפיו. שלא לאכול ע"פ:
 (ג) מפי גבורת המוספת. שכל ישראל היו משיגים ויודעים על פי ירי המוספת אף כשאל היו שומעין זה מפי השם: (ד) משפט הנביא וכל מי שידעוהו שזה. כי דבר שזכר לידע ולהשיג ע"י מוספת שכלי כל אדם שזכר בו כן נביא קן איש אחר כי המוספת מוספת לטוב וכל מי שדעה להשיג זה כמוספת אף שזכר

ענפים

פרק יח [ה] למה היה צריך להשימם וכו' הרי העיון האנושי יספיק לאמת זה וכו'. מראה לפי מה שכתבם לעיל במאמר א' פ"ג בעננים שזכרה הרמב"ם בנחת י"ג עקרים של ה' הוא נעצר ההמון, גם קושא ז' אינה כלום כי אע"פ שזכר לאמת זה במופת מ"מ ההמון לא ידע ולא יגיע שום מוספת לכן היה מוכרח השם לאמת להם דבר זה בנבואה:

עובדי ע"א לפי דעתו. ומה שנראה לי בזה כי עובדי ע"א היו מועין אחרים בכוננות מתחלפות, ויש שהיו מועין מצד שהיו מכחישים מציאות השם ואחרותיו והיו מאמינים שהש"ת הוא כח בגוף והוא נפש הגלגל כאפיקורוס וסיעתו, ואלו אין צריך להשיב עליהן בנבואה כי השכל יכריח אותם בראיות ברורות. ויש שהיו מועין אחר הכחות הגלגליות משני צדדים שאמרנו שאבר הרב ז"ל כאמאב חולתו ממלכי ישראל ויהודה וגם שלמה פעם בזה לפי הנראה מפשט הכתובים, עם היותם מאמינים במציאות השם ואחרותו ובמציאות הנבואה ותורה מן השמים היו מועין בזה [ג] אם כשהיו חושבין לגדל את השם בזה ואם בשיהיו חושבין לעשות סרסור ואמצעים בינם ובין הש"ת כמו שכתב הרב ז"ל. ויש כת אחרת מועין אחר ע"א. מצד אחר יותר עמוק, וזה כי הם מוכרים כדברי קצת הפילוסופים האומרים עובד ה' את הארץ ועם היותם מאמינים מציאות השם ואחרותו ושאינו גוף ולא כח בגוף יאמינו שאין לשם השגחה בעולם השפל כלל ויחשבו זה רוממות בחק השם שלא ישיגו בחקו האדם להיות האדם פחות נבזה ומאוס בעיניו ויחשבו זה מעלה אל השם ורוממות בחקו שלא ישיגו בדבר הפחות כי יאמרו (פ) שהשכלות בדברים הגרועים טוב מהשגחתם, ואיוב היה נוטה אל זה הדעת באמרו מה אנוש כי תגדלנו וכי תשית אליו לבך (איוב ז') ולזה היה מיוסס הנהגת העולם השפל אל הגלגלים, ועל כיוצא בזה אמר רוד אשר יומרחן למוסה (תקלים קל"ט) כלומר הם סרוממים ומנשאים אותך והרוממות והעלוי שמיחסים אליך הוא למוסה שאינך משני בפרטים ויחשבו (י) שהיותו יתברך משגיח בפרטים יהיה חסרון בחקו, לפי שזה יבא אל שיתרצה פעם ויתקצף פעם ואל כיוצא בזה מן הרברים שהם שני בחקטו ויחייבו חסרון בחקו יתברך שישתנה מן הרצון אל הקצף (ז) ויאמרו שהנהגת העולם השפל היא מרשפעת מהגלגלים, ואין לשם ידיעה בו כלל, ויאמרו שאחר שהש"ת ברא כוכבים ומולות ומלאכים למשול בעולם השפל וחלק להם ממטלה על האומות כמאמר הכתוב אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים תחת כל השמים (דברים ז') וההשפעה בזה על ידם, ראוי שנכין עצמנו לקבל השפע הזה מהם ושנעבד אותם אחר היותם מנהיגים אותנו ומשפיעים עלינו, וזה היה דעת הנשים האורורות שאמרו לירמיה ומן אז חדלנו לקשר למלכת השמים והסך לה נככים חסרנו כל וגו' (ירמיה מ"ד) ויאמרו כי כל אחד מו' המסכות מיוחד לאחד אחד מו' כוכבי לבת הוהב לשמש והכסף ללבנה והעופרת לשבתאי וכן כלם, ויאמינו כי הצורה הנעשית מאיה מן המסכות בשעה ידועה ובמצב ידוע לשאר הכוכבים עם הכוכב ההוא ירד עליו רוחניות הכוכב ההוא ויגיע שפע הכוכב באמצעות עבודת הצורה ההיא. ומכאן יצא עבודת הצורות הנעבדים מעובדי ע"א, וכן על זה הדרך יאמרו כי אפשר שתורמן ייחית טפת שכבת וזרע אדם ברחם במצב ידוע לכוכבים ויהיה נוצר ממנה אדם יתול עליו רוחניות אי זה כוכב מן הכוכבים ויהיה האיש ההוא קוסם או מגיד עתידות מכת רוחניות הכוכב ההוא עד שאפשר שתגיע מדרגתו שיהיה נעבד כשאר הצורות שהיו הקדמונים עובדים, וזה היה מעות פרעה וחזירם מלך צור שהיו עושין עצמן אלהות ומעות נבוכדנצר שעשה מרניאל עבודה זרה, אמר הכתוב ולדניאל מגיד ומנחה וניתוחין אמר לנסבא ליה (דניאל ז') וכל זה בעבור שלא יאמינו שיהיה השם משגיח במין האדם כלל. ולזה היה הדעת הזה מסכים מצד העיון ומתפשט מאד בזמן נתינת התורה חשש אליו הש"י ורצה לשרש ולעקור אותו מכל וכל ולא היה אפשר שיעקור זה הדעת על פי נביא. כי הכחיש ההשגחה ותורה מן השמים ויחיש הנבואה מהשם (ח) על הדרך שיאמינה כל בעל דת בלי ספק, ועל כן רצה השם יתברך לאמת אמת חזק במולד זה הדעת עם דעת האומרים שזה הגדלה לשם ובמולד דעת העושים אותם אמצעים בינם לבין השם, וזה כשבאר להם מציאות הנבואה ושיש תורה מן השמים להדריך בני אדם בדרך ישרה, וזה אי אפשר אלא בהיותו יתברך משגיח בבני אדם, ונתבאר להם זה כשהגיע להם מאתו בנבואה פנים בפנים ושתי אלו הדברות שהם אנכי ולא יהיה לך, כי דבור אנכי ה' אלהיך רוצה לומר שהש"ת הוא משגיח בנו ומנהיג אותנו (פ) וזהו לשון אלהיך רוצה לומר מנהיג אותך ויסיים אשר הנצאתך מארץ מצרים כלומר אנכי הוא שהשגחתו

שרשים

סוף אינו נכוח ישיג אותו : (ה) שהשכלות דברים הגרועים טוב. כלומר שיתור עובד הוא שלא ידע השם יתברך דברים הגרועים מהשפיע : (ו) שהיותו וכו'. שאם יהיה השם ית' משגיח :

(י) ויאמרו. ועל כן ויאמרו : (ח) על הדרך שיאמינה כל בעל דת. שלא יאמינו הכוזבא כמו שיאמינה כל בעל דת : (ט) וזהו לשון אלהיך. ככ"ף לשון נוכח ורצה לומר שאני מנהיג אותך ולא אחר

ענין פ"ח

[ג] אם כשהיו חושבין לגדל את השם וכו' עין ספרק י"ד מ"ח כי שם מתגלה עוד פעם אחר בלמוסם מאחז :

שהשגתו בכך להוציא מציץ מצרים והוכיר מבית עבדים להורות על ההשגחה כי המערכת היה מורה היותך עבד והוצאתך משם בכך גדול, (י) וזהו לשון אלהיך. ובמה שראית בענין ביציאת מצרים נתאמתה ההשגחה ובמה שאתה שומע אותי מדבר עמך יתאמת אליך מציאות הנבואה, ובוה הדבר נתבטלה דעת הפילוסופים שכתבנו. אבל לפי שעדיין אפשר שישארו הדעות האחרות והוא שיהיו אמצעיים המלאכים או הכוכבים או המולות בין אדם ובין השם (כ) או שיעברם בהיותו חושב לרומם את השם ולעשות רצונו אשר שהוא חלק להם כבוד ע"כ סמוך לזה הדבור השני שהוא לא יהיה לך אלהים אחרים על פני שהוא להזהיר שלא לעבוד השכלים הנברלים שהם המלאכים כפי מה שכבר רבונו וז' במכילתא הם הנקראים אלהים אחרים בכל מקום כמו שכתב הרמב"ן ז"ל בפרשת וישמע יתרו ואמר על פני כלומר אפילו (ל) עם האמנת השגתו לך לא יהיה לך אלהים אחרים להכניס אותם אמצעיים ביני וביןך או שתחשוב לרומם אותי בעבודתם וכל ע"כ כדי שתשגי על ידם איזה שפע שלא מדרתי, ואחר כך אמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה להזהיר על הצורות הנעשות לקבל על ידם השפע הכובדי והם הנקראים אלהי מסכה בכל מקום, וסיים כי אנכי ה' אלהיך אל קנא כלומר לא תחשוב לרומם אותי בעבודתם כי הדבר ההוא בהפך שאני מתקנא בהם, ובוה נתבטלו כל הדעות שאפשר שיבאו לעבור ע"א ולעבוד אלה מבלעדי השם. אבל לא חשש להכחיש דעת אפיקורוס המכחיש מציאות השם ואחדותו וחושב שהשם ית' הוא נפש הגלגל, כי בראיות שכליות ברורות נוכח להכריח אותו, ואולם שאר הדעות היו צריכין בטול כמו שכתבנו. ויורה על מה שאמרנו כי אנכי ולא יהיה לך באו לבטל דעת הפילוסופים מה שנאמר למשה אחר מתן תורה מיד כה תאמר אל בני ישראל אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב וגו' (שמות כ') דבר מתמיה למה חזר להזהיר על ע"א מיד אחר עשרת הדברות והלא כבר הזהיר עליה בדבור לא יהיה לך וגו' ולא תעשה לך פסל וגו'. אבל פירוש הענין כך הוא שחזר לבאר להם שהדעת הנפסדה ההוא שהיו חושבים הפילוסופים שהשם"י להיותו מרומם במעלה ויושב בשמים שהוא בתכלית הרוממות והמעלה משיצטרף עם הדברים הגופניים שהוא בלתי משגיח במין האדם להיותו פחות ונבזה בעיניו ונמאס בלתי ראוי למעלה גדולה כזאת, או שהיו חושבים שצריך צורות או אי זה אמצעי בינינו ובינו להורדת הרוחניות שזה הדעת היה טעות ישראל במעשה העגל לכך אמר אתם ראייתם כי מן השמים דברתי עמכם כלומר כבר ראייתם כי עם היותי מרומם בשמים ודעפלתני מעלתי ולא מנעתי עצמי מלדבר עמכם עם היותכם כולכם זולת משה בלתי מוכנים למעלה גדולה כזו, ויהיה זה לכם לאות שאף אם יהיה מין האדם פחות ונבזה ובלתי ראוי שאיננו בו שאני משגיח בו אף אם הוא בלתי ראוי לכך וא"כ לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב כלומר (ט) כדי שתורידו על ידם הרוחניות כי בדבר לך מזה תושג השפעתו, וזהו מובח אירמה תעשה לי (שמות כ') (ז) כי מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח (ישיה י"ז) או ברבר יותר קל מזה שהוא התפלה, וז'ש בכל המקום אשר אוכיר את שמי אבא אליך וברכתך (שמות כ') כלומר אשפיע ברכתך עליך, ובוה נתבטלו הדעות ההן שדיו סבה למעוה אחר ע"א שהיו מתפשטות בזמן ההוא, ואולם כבר יספיק לזה בשתי הדברות הראשונות שהם אנכי ולא יהיה לך, אבל בעבור שהיה אפשר לומר כי בשמיעת שתי אלו הדברות אין ראיה על ההשגחה הפרטית בעניני האנשים לפי שאינו אלא בכבוד עצמו יחברך ושלא לעזוב עבודתו בעבודת זולתו, זה לא יורה על ההשגחה הפרטית אלא על (ו) ההשגחה המינית אשר שאינם מדברים ברבר מהנהגת האנשים קצתם עם קצתם המורה על ההשגחה הפרטית לכך הוצרך להשמיעם בואו מעמד דברות אחרות שהם הכרתיים להורות על תורה מן השמים וההשגחה כמו שהבאר בעזרת השם. ואמנם ההפך שבין אנכי ולא יהיה לך לזולתם משאר הדברות הוא כי אנכי ולא

ש"ש

אחר: (י) וזהו לשון אלהיך. כי אלהים מורה על יכולת כמו יש לאל וכו' (כ) או שיעבד. זולת עבודת השם"י: (ל) עם האמנת השגתו. אף על מי שאתה מחליט בהשגתו רק שאתה מוסיף אמצעי ביני וביןך: (ח) כדי שתורידו על ידם הרוחניות. כמוצא לעיל בפרק יב כי כל אחד מן המתכות מיוחס וכו': (ז) כי מרום וקדוש אשכון. כלומר ע"ד שאמר הכתוב מרום וקדוש וגו'. ופי' כי לך טעם שיעשה המוצא מן האדמה ולא מדבר

אחר כי הוא רמו שיכניע את חלקי החומר על ידי הקרבן שיקריב עליו ולא יושפע עליו מהשפע האלהי. לשון אחר אפי' שיקריב את הקרבן לה' על מוצא אדמה על מקום שהוא בתכלית השפלות אפי' כ' ויקבל אותו השם"י וישפיע על ידו השפע האלהי כי מרום וקדוש אשכון וגו', אף כי מרום וקדוש אשכון, אשכון ג"כ את דכא ושפל רוח. וק"ל: (ט) ההשגחה המינית. ההשגחה כללית: נלשן

ספר מאמר שלישי פרק יח יט העקרים קבא 241

ולא יהיה לך שמעו ישראל מפי השם מבלי אמצעות משה, וע"כ באו כלם (ז) בלשון מדבר בערו אנכי ה' אלהיך, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, כי אנכי ה' אלהיך אל קנא, לאהבי ולשומרי מצותי, אבל מדבר לא תשא ואילך הכל בא (ז) בלשון נהדר, בכל הדברים אשר היה משה מדבר אליהם מפי השם אמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, כי לא ינקת ה' את אשר ישא את שמו לשוא, ולא אמר ולא אנקה, ישא את שמו. וכן אמר כי ששת ימים עשה ה', וינח ביום השביעי, ע"כ בידך ה' את יום השבת, ולא אמר עשיתי ברכתי קרשתי, וכן כולם. וזה יורה על ההבדל שיש בין אנכי ולא יהיה לך לזולת כן הדברות כי אנכי ולא יהיה לך שמעו מפי השם מבלי אמצעות משה ושאר הדברות היו שומעים (ז) את הקול ואמר אותם למשה ומשה הודו ומבאר אותם להם, וע"כ באו בלשון נסתר כמו שאמרנו. ולזה אמרו אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, כלומר כי שתי אלו הדברות אחר שאמרם הש"י בעצמו לישראל פנים בפנים מבלי אמצעות משה אין, כח ביד שום נביא לומר דבר כנגדם ולא להחלישם בשום ענין ואפי' בהוראת שעה, ולזה אמרו מפי הגבורה שמענום (ק) ולא אמר מפי הקב"ה שמענום כאלו בארו שהנאמר על פי נביא יש כח ביד נביא לבטלו אם בהוראת שעה ואם לפי מה שיהיה הענין נותן (ד) כירמיה שבטל מנין החרשים מנין, אבל הנאמר לאדם ע"פ השם בלי אמצעות נביא אין כח ביד נביא לבטלו ואפי' בהוראת שעה, וזהו שאמרו הנביא האומר לעבוד ע"א אפי' לשעה אין שומעין לו. אבל אם יאמר שנחלל שבת או שנעבור על אחת מן המצוות בהוראת שעה או בענין שלא יהיו שרשי הרת ראוי שנשמע לו משום שנאמר אליו תשמעון (ה) וזכרם (ו) ואם יאמר השם צוני שתתפללו לכוכב פלוני או למלאך פלוני להיות אמצעי בינו וביניכם לא נאבה לו ולא נשמע אליו, לפי שזה כנגד אנכי ולא יהיה לך ששמענום מפי הגבורה וא"ל לשום נביא לשמוע אל נביא אחר לבטל מה ששמע הוא מפי השם כמו שבארנו בתחלת זה הפרק:

פרק יט מכלל מה שאמרנו יתבאר שא"ל שתשתנה התורה האלהית בשלושה העקרים הכוללים שכתבנו, וזה כי בשמינית נאמר ולא יהיה לך מפי הגבורה נתאמת להם מציאות תורה מן השמים עם מציאות השם המצוה ושהוא משגיח ומעניש לעוברי רצונו ומשלם שכר טוב ליראיו והוציאם מעברות לחרות כאשר ראו במה שעשה למצרים להענישם ובמה שעשה להם להוציאם, וזהו אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים (שמות כ') שנחבא ארץ מזה עולם העשיה עד שאין ראוי לעבוד לזולתו ואפי' על דרך אמצעיים, וכ"ז בכלל בלשון לא יהיה לך אלהים אחרים על פני כמו שכתבנו, ונהביר א"ל מה שכתבנו בפרק חמשה ועשרים מן המאמר הראשון כי השני בין הדתות האלהיות לא יבא בעקרים הכוללים, ואולם מה שצריך באור הוא אם שאר המצוות שבאו בתורת משה אפשר שישתנו ע"י נביא אם לאו. וזה כי כמו שאמרנו שיש הבדל בין אנכי ולא יהיה לך לזולתם משאר הדברות, לפי שאלו נאמרו מפי השם מבלי אמצעות משה ואלו אע"פ ששמעו מפי השם נתבארו ע"י משה, כך יש לומר שיש הבדל בין עשרת הדברות לזולתם מן המצוות אחר שעשרת הדברות שמענום מפי השם וזולתם מן המצוות נצטוו בהם ע"י משה, ואחר שבנשאר מן עשרת הדברות זולת אנכי ולא יהיה לך הנביא רשאי לשנותם בהוראת שעה כמו שאמרנו כך אפשר שיהיה הנביא רשאי לשנות שאר המצוות אפי' שלא בהוראת שעה, וזוהו הטעם הוא שבטלו בבית שני מנין החדשים מנין ע"פ ירמיה כמו שכתבנו. אלא שאם היה הדבר כן שתהיה הרשות נתונה ביד כל נביא או סתפאר כנבואה לשנות כל המצוות שבאו בתורה האלהית וזולת עשרת הדברות ולומר שהענין זמנם להשתנות חפול התורה בכללה ואין מקום לקיומה כלל, (ה) ושנאמר שאין רשות ביד שום נביא לשנות המצוות שבאו בדת האלהית על ידי נביא אחר דבר קשה מאד שא"כ למה האמינו ישראל במשה לשנות דבר מתורת בני נח שהיתה מקובלת בידם קבלה נמשכת מאבותיהם שהיו כנביאים, ולא בא השני ע"י משה בפרטי ההסכמות וההנחות ודברים שהם מצד המקבילים בלבד ובדברים שאפשר שיפול בהם החלוק בין האומות ממה שאפשר שישתנו בהם הדתות האלהיות זו מזו כמו שבארנו במאמר הראשון (פרק כ"א) אבל גם

שרשים

השנים כח וגבורה ש"א לשם נביא לנטלם :
(ד) כירמיה שנטל מנין החדשים. כמו שנתבאר לעיל בפרק ט"ו. וטעם צטול הכי יתבאר בפרק הבא אחר זה :

פרק יט (ה) ושנאמר. ואם נאמר :
קודם

(ט) צלשון מדבר בערו. המדבר בעד עצמו
אומר צלשון אנכי וכוונתו דבר, ויש ספרים שכתוב צקן מדבר כנגדו : (ז) צלשון כסתר. שאינו מדבר בעד עצמו כי אם על זולתו : (ח) את הקול אומר. אבל לא הכינו כלום : (ק) ולא אמר מפי קק"ה שמענום. כי מלשון נבחר נשמע שיש לאלו